

Schumpetrova kriza davčne države: esej iz fiskalne sociologije

Schumpetrova vizija davčne države in njene umeščenosti v kapitalistično družbo ostaja eden njegovih najbolj izzivalnih prispevkov. Ponuja ne samo dokaj zanemaren pogled na fiskalno sociologijo, ampak je tudi izreden zgled za to, kako je bil sposoben ekonomske probleme osvetliti v širšem družbenem kontekstu in prikazati logiko dogodkov v takem okviru. Da bi ne storil krivice pisanosti njegovega dela, moram začeti s pregledom njegovih pomembnejših del s fiskalnega področja, ki mu bosta sledila vnovično ovrednotenje in prijateljska kritika. Že pred šestdesetimi leti sem bil njegov študent, občudovalec, poln strahospoštovanja. Ti občutki do njega me prevevajo še danes, zato upam, da bi se tudi njemu zdel ta moj prispevek vreden truda. Medtem ko občudujem širino in odličnost njegovih analiz, se namreč moja spoznanja – pol stoletja pozneje – v bistvenih zadevah razlikujejo od njegovih. A kot se spominjam, je imel pri svojih študentih prav to najraje.

SCHUMPETROV FISKALNI NAUK

Schumpetrov najpomembnejši prispevek na tem področju je vsebovan v njegovem prvencu *Kriza davčne države*, spisanem 1918. leta. Dopolnil ga je s poznejšimi razpravami v *Deutsche Volkswirt* (1926–1932), v Lowellovih predavanjih (1941) in v svoji vrhunski razpravi *Kapitalizem, socializem in demokracija* (1942). Osnovne zamisli pa so bile kakopak vsebovane že v prvencu, prav tako so tudi njegovi poglobitni dokazi ostajali zelo podobni tako leta 1918 kot tudi v letih 1929, 1942 ali 1948.

KRIZA DAVČNE DRŽAVE (1918)

Schumpetrova znamenita študija je ugledala luč sveta leto dni, preden je bil imenovan za finančnega ministra v koalicijski vladi novo ustanovljene Republike Avstrije. Lahko jo torej beremo tudi kot (teoretični) pogled na probleme, s katerimi se bo leto dni pozneje dejansko srečal kot minister, in na program, ki ga bo predlagal. Vendar pa je bila razprava veliko več kot politični traktat, ki bi se dotikal le trenutnih problemov Avstrije. Razpravo, s katero raziskuje novo področje – ali, kot bi verjetno dejal Schumpeter, s katero postavlja temelje novi vedi, namreč fiskalni sociologiji – je prvič predstavil na predavanju dunajskemu sociološkemu društvu. Zato je razprava vredna pozornosti in se bomo tu osredotočili nanjo.

V tej razpravi se je Schumpeter zoperstavil mnenju, da povojnih problemov Avstrije ne bo mogoče rešiti, če se ne bo temeljito spremenila njena gospodarska ureditev. To mnenje je namreč razširil Goldscheid s svojo študijo *Državni socializem ali državni kapitalizem (State Socialism or State Capitalism)*, ki je izšla leto dni prej. Tržni sistem s svojo fiskalno ustreznicno – davčno državo – se res lahko zruši, se je strinjal Schumpeter, vendar le kot odgovor na globlji vzrok – strukturne slabosti avstrijske družbe, in ne zgolj zaradi pojava proračunske krize. Da pa bi lahko doumeli ozadje, ki se na površju kaže kot proračunski podatki, je treba razumeti povezave med javnimi financami in družbeno strukturo ter raziskati, kako sta vplivala drug na drugega skozi zgodovino.

Schumpeter se je strinjal, da je imela fiskalna zgodovina velikanski vpliv na zgodovino držav. S fiskalnimi ukrepi, s tem “puščanjem krvi gospodarstvu”, potrebnim za zadovoljitev državnih potreb, so ustvarjali in uničevali proizvodnje in oblike gospodarjenja. “V nekaterih obdobjih je mogoče z njimi razložiti vse pomembnejše dogodke, v večini obdobj pa pretežni del ... Še večji od vzročnega pa je simptomatični pomen fiskalne zgodovine. Duh naroda, njegova kulturna raven, njegova socialna struktura, dejanja, ki jih lahko pripravi njegova politika, ... vse to in še več je zapisano v fiskalni zgodovini. Tisti, ki zna prisluhniti njenemu sporočilu, bo jasneje kot kjerkoli drugje prav tu zaznal bobnenje svetovne zgodovine.” (Crisis, str. 101)

Ta strateška vloga javnih financ je najbolj očitna v prelomnih obdobjih, ko stare oblike odmirajo in se porajajo nove strukture. To so časi, ko se stare fiskalne metode znajdejo v krizi. Zatorej “lahko gotovo govorimo o posebnem naboru dejstev, o posebnem naboru problemov in o posebnem pristopu ..., na kratko, o posebnem področju, od katerega je moč veliko pričakovati, o fiskalni sociologiji. Eden teh pristopov je za nas še posebej zanimiv, to je pogled na državo, njeno naravo, oblike, usodo, kot se jih vidi s fiskalne strani. Izraz “davčna država” je otrok tega pogleda in raziskave, ki sledijo, so povezane z izpeljavami, ki jih ta pojem povsem očitno vsebuje.” (Crisis, str. 101)

Schumpeter je nato analiziral fevdalno družbo v Avstriji in Nemčiji, sledeč fiskalnim vzrokom za njeno propadanje in temu sledeče porajanje

tistega, čemur pravi sodobna davčna država. Podrobnosti je izpeljal iz avstrijskega in nemškega primera, vendar se enak vzorec prav tako lahko uporabi za Britanijo. V 14. in 15. stoletju zemljiški gospod (Landesherr) ni bil absolutni vladar, temveč je svojo moč delil s posestniki in nižjo gospodo. Brez obvezujočega pojmovanja oblasti je vsak od vladarjev štel svoje ozemlje za osebno dediščino, s katero je lahko razpolagal, kot se mu je pač zdelo primerno. Zaradi te univerzalnosti njegovega kraljestva ni bilo nobene razlike med zasebno in javno sfero. Ker sta bili obe združeni v eno celoto, se ni mogla uveljaviti sodobna zasnova države, ki zahteva razlikovanje med zasebnim in javnim. Vladar je moral kot upravljevec svojih zadev tudi pokriti svoje stroške. Primarni vir dohodkov je bila njegova lastna zemlja in dajatve, ki so jih plačevali njegovi kmečki tlačani. Poleg tega so prihodke prinašale določene fevdalne pravice, npr. kovanje denarja ali carine, pa tudi darila podložnikov in cerkveni prispevki. Vendar ti dohodki niso bili davki. Razlikovanje med zasebnim in javnim pravom, ki je bistveno za zasnovo obdavčevanja, ni obstajalo.

V 15. in 16. stoletju je vse več dvorov klonilo pod bremenom finančnih težav, ki so jih povzročile neučinkovitosti pri upravljanju njihovih območij in vse večjih stroškov vojne. Čeprav je to privedlo do krize posameznih dvorov, bi bilo lahko popravljeno znotraj sistema. "Dokler je vzrok naključen, to je dokler ne izhaja iz notranje logike sistema, in dokler se lahko zdravila najdejo znotraj sistema (v tem primeru učinkovitejše upravljanje), tako dolgo je propad morda lahko zanimiv za zgodovinarje, ne pa za sociologe." (Crisis, str. 105) Kot tisto, kar bi bolj zanimalo sociologe, je Schumpeter izpostavil naraščajoči obseg raznovrstnih storitev, ki jih je moral dvor zagotavljati svojim podložnikom, da bi ohranil njihovo lojalnost. Ko se je plemstvo začelo čutiti kot neodvisna gospoda, vpoklic podložnikov ni več zagotavljal zanesljive osnove za vojaško podporo. Zato so se bili prisiljeni zateči k najemniški vojski, to pa je pomenilo strošek, ki ga tradicionalni viri dohodka niso bili sposobni pokriti.

Schumpeter meni, da izum smodnika ni bil odločilni dejavnik, saj bi se tudi fevdalne vojske lahko naučile uporabljati to inovacijo. Pomembnejše je bilo razpadanje vezi v fevdalni družbi, ki je naložilo dvoru večja bremena vojn. Fevdne pravice so *de facto* postale dedne in podložniki so se začeli počutiti kot neodvisna gospoda. Ta proces je s svojo "patrimonizacijo osebnosti" povzročil ranljivost stare ureditve in njenih fiskalnih temeljev. "Tukaj imamo jasen, učbeniški zgled, kaj je mišljeno s krizo fiskalnega sistema: očitno, neprostovoljno, neprestano propadanje zaradi neizogibnih družbenih sprememb." (Crisis, str. 106) Vladar se je zadolžil, zato je v imenu skupnih interesov, kot je na primer vojna proti Turkom, moral zaprositi za pomoč posestnike. Ko so na to pristali, je bila izničena varnost pred davčnimi zahtevami, ki so jo dotlej uživali. Ker pa niso zaupali vladarjevi porabi zbranega denarja, so oblikovali svoje lastne davčne sisteme in te dohodke uporabljali tudi za lastne namene. "Oblikovala se je zasebna sfera, ki naj bi se zdaj kot

prepoznaven element soočila z javno sfero. Iz 'skupne nuje' se je rodila država." (Crisis, str. 101) Temu je sledila borba, s katero si je vladar pridobil nazaj državniške moči, vendar pa so njegove nekdanje dedne pravice postale pravice države. "Sedaj je bil on država" (Crisis, str. 106), ne pa več vladar svojega kraljestva. Poznejši vzpon sodobnih demokracij je nato državniške moči iztrgal iz rok vladarja in jih predal volivcem, s čimer se je še ostreje začrtala meja med zasebno in javno sfero.

Sodobna država, je zatrjeval Schumpeter, ne more obstajati tam, kjer so vsa središča življenja v skupnosti. Nastane lahko samo tam, kjer so se vezi skupnosti razrahljale in se je osrednje težišče preneslo na posameznika – sprva na nižjo gospodo in pozneje na volilca. "Samo tam postane država potrebna in samo tam se porodi zaradi 'skupne potrebe', ali "zato, ker vseobsegajoča skupnost, ki razpade, obdrži nekatere funkcije, kakršnekoli že so, ki jih novo oblikovane posamične avtonomije niso voljne ali zmožne prevzeti." Prav zaradi tega razloga država ne more biti sama sebi namen, temveč je lahko le stroj, ki služi tem skupnim namenom. "Del njene narave je, da stoji nasproti posameznikovi sebičnosti kot zastopnik skupnih namenov." (Crisis, str. 101)

Toda čeprav je bilo še vedno treba služiti skupnemu namenu, je bil ta namen oropan lastnih ekonomskih sredstev. Ko posameznik sam gospodari zase, je treba vzpostaviti prenosni mehanizem. "Prav zato so fiskalne zahteve znak življenja sodobne države. Prav zato ima 'davek' toliko opraviti z 'državo', da se lahko izraz 'davčna država' skoraj označi za pleonazem. In prav zato je fiskalna sociologija tako uporabno orodje za teorijo države." (Crisis, str. 110) Vendar, ko se enkrat država vzpostavi, ko postane družbena institucija, se kmalu razvije in razširi v dejanja, "ki jih ni več mogoče razumeti zgolj s fiskalnega stališča in so jim finance pomožno orodje. Če so finance ustvarile in oblikovale sodobno državo, sedaj država po svoje oblikuje in širi njih ... globoko v meso zasebnega gospodarstva." (Crisis, str. 110) Ob interesih posameznikov, ki so gonilo meščanske družbe, obstaja država kot gospodarski zajedavec.

Fiskalni potencial države je vendarle omejen z davčno zmožnostjo zasebnega gospodarstva. "Davek ne sme zahtevati od ljudi toliko, da bi zgubili finančni interes za proizvodnjo." (Crisis, str. 112) Stopnja posrednih davkov na posamezne dobrine je lahko prignana do točke, ko se donosi začno manjšati. Medtem ko so lahko monopoli in zemljiške rente brez škode obdavčeni, pa obdavčevanje podjetniških dobičkov kot nagrade za inovativnost zavira napredek. Obdavčenje obresti ogroža tvorjenje kapitala¹ in "dodatne obdavčitve" višjih dohodkov zavirajo trud. "Pomembno je, da je možni davčni donos omejen ne le z razpoložljivimi viri obdavčevanja, zmanjšanimi za življenjski minimum obdavčenega subjekta, temveč tudi z naravo gonilnih sil v gospodarstvu." (Crisis, str. 115) Spoštovati je treba varčevanje, naložbe in podjetniški duh, ključne gonilne sile gospodarske rasti.

¹ Izraz *capital formation* prevajamo kot tvorjenje kapitala, čeprav se je zlasti v okviru nacionalnega računovodstva uveljavil izraz oblikovanje kapitala (op. prevajalca).

Medtem ko se je davčna država ohranjala kljub naraščajočim stroškom uprave in vojn, so ji spremembe odnosa do lastnine in zahteve po socialnih izdatkih napovedovale bolj zlovesčjo prihodnost. Lahko bi namreč povzročile krizo, ki je davčna država ne bi uspela preživeti. "Smisel njene organizacije se nahaja v neodvisnosti zasebnega gospodarstva, zato država izgubi svoj smisel, če te avtonomije ne more več spoštovati." (Crisis, str. 116) Takrat bo davčna država propadla.

Takšna bi kaj lahko bila usoda Avstrije, je sklenil Schumpeter, vendar ne zaradi nesposobnosti, da bi se spoprijela z ekonomskim problemom, ki ga je prinesel konec prve svetovne vojne. S to težavo se da spoprijeti v okviru tržnega gospodarstva in njegove davčne države. Ker so breme realnih stroškov vojne že utrpeli, bi bilo treba samo zmanjšati finančno likvidnost, uravnovežiti proračun in se pozabavati z dolgom. To se da storiti bodisi z uvedbo novih davkov bodisi z enkratno odmero davka na kapital, katerega prihodki bi se uporabili za poplačilo bančnih dolgov, s čimer bi se zmanjšal presežek ponudbe denarja in javni dolg. Katerakoli od teh rešitev je mogoča znotraj prevladujoče oblike družbeno-gospodarske organizacije in brez ogrožanja najnujnejše potrebe po tvorjenju kapitala. Iz tega torej sledi sklep, da "v tem, edinem bistvenem pomenu, krize davčne države ni." (Crisis, str. 130)

"Naše dokazovanje," je dodal v značilni schumpetrski izzivalnosti, "ni mišljeno kot povečevanje svobodnega trga kot poslednje besede modrosti. Nimam navade, da bi naše meščanstvo kronal z lovorovimi venci. Vsekakor pa lahko stori prav tisto, kar je treba. Nobeno spoznanje o njegovi ozkosti in kulturni revščini tega dejstva ne zmanjšuje." (Crisis, str. 130) Šele potem, ko je gospodarstvo zasičeno s kapitalom, "se je mogoče veseliti neizogibne upočasnitve zgolj gospodarskega razvoja, kar je značilni spremljevalec socializma, saj socializem pomeni osvoboditev življenja in njegove odtujenosti od gospodarstva ... Ta ura še ni napočila ... Vendarle pa ta ura bo prišla ..." (Crisis, str. 130) A prišla bo le prek boljše proizvodne moči kapitalističnega sistema in sprijaznjenja z njegovo omejeno davčno državo.

NAČRT REFORME, 1919

Po objavi njegove razprave o davčni državi je bil Schumpeter imenovan v Nemško socializacijsko komisijo in pozneje za finančnega ministra v Rennerjevi koalicijski vladi novo nastale avstrijske republike. Soočen z obnovo povojnega gospodarstva je imel možnost, da priporočila iz svoje razprave izpelje v praksi.

Takojšen cilj, kot je bil predstavljen v ambiciozno zastavljenem načrtu reforme, je bil zaustaviti tiskanje denarja, ponovno pridobiti zaupanje posojilodajalcev, uravnovežiti proračun in pritegniti tuji kapital (Reform Plan, str. 344). Kot je že bilo napovedano v Krizi davčne države, naj bi bil glavni ukrep enkratna obdavčitev kapitala, ki bi se delno odplačala v treh letih, z izničenjem prihodkov pa bi se zmanjšala presežna lik-

vidnost in vzpostavila trdnost valute. Za preostanek bi jamčili z dajatvijo iz dohodkov zasebnega kapitala, s čimer bi pritegnili tuji kapital, saj bi se sčasoma povečalo zaupanje v odplačevanje dolga. Poleg tega naj bi prišlo do davčne reforme, ki bi vključevala povečanje obdavčitve srednjih dohodkovnih razredov, zaščito zgornjih dohodkovnih razredov z mejno davčno stopnjo 33 odstotkov in povišanje posrednih davkov na porabo blaga, ki ni nujno potrebno. Spet se je osredotočil na zaščito vloge kapitala v procesu obnove.

Ne preseneča, da je Schumpetrov finančni načrt prejel le borno podporo socialističnih vodij vlade, vnetih za delno socializacijo gospodarstva. Ali je Schumpeter podpiral socializacijo ali ne in kaj je bilo s tem mišljeno, ostaja še vedno nejasno, vendar pa ne preseneča, da se je njegova dokaj neskladna vloga v vladi, ki so jo vodili socialisti, s tem pa tudi njegovo edino sodelovanje pri dejanskem vodenju politike, končalo že po komaj osmih mesecih.

RAZPRAVE O POLITIKI, 1926–1932

V letih za tem je Schumpeter začasno nehal pisati o fiskalnih zadevah, vendar se je k tej temi povrnil leta 1926, ko je prevzel katedro za javne finance v Bonnu. Njegovi zapisi so, resda bolj kot komentarji o tekočih fiskalnih zadevah kakor akademske naloge, bili objavljeni kot razprave v *Deutscher Volkswirt*, takratni vodilni ekonomski reviji weimarske republike. Izhajajoč iz svojih zgodnejših del, so bile najpomembnejše teme (1) osrednja vloga javnih financ v ekonomski politiki, (2) spoznanje, da je zmožnost obdavčevanja omejena, še posebej s skrbjo za tvorjenje kapitala, in (3) nujnost nadomestitve zastarelega sistema dohodnine.

Fiskalna politika kot ekonomska politika. Fiskalna politika, kot jo je videl Schumpeter, je bila pomemben, celo osrednji del ekonomske politike. "Vidik davčne pravičnosti je bil odločilen na prelomu stoletja, vendar pa lahko v bolj nesrečnih okoliščinah postane nesmiseln in zgolj prazno besedičenje." (Essays, str. 64) Zdaj je pomemben vpliv obdavčenja na gospodarstvo, na tvorjenje kapitala in na rast. Čeprav je bila inflacija premagana in zahtevki po vojni odškodnini urejeni z Youngovim načrtom, nemško gospodarstvo v dvajsetih letih tega stoletja ni oživel tako, kot bi pričakovali. Ključen pogoj za to je bilo ponovno ustvarjanje izčrpane zaloge kapitala, da bi to dosegli, pa je bila potrebna fiskalna reforma. Politični preudarki niso dovoljevali zmanjšanja izdatkov, znižanje davkov pa bi podžgalo inflacijo. Fiskalna reforma bi torej morala biti izpeljana kot prihodkovno nevtralna davčna reforma. Schumpeter je sprejel to omejitev, vendar s pridržkom, da taka reforma ne bi kaj dosti dosegla. Potrebna bi bila izjemno obsežna reforma, kot so jo izvedli v Britaniji v letih 1842 in 1853.

Omejenost zmožnosti obdavčevanja. Če naj bi bilo tržno gospodarstvo uspešno, kot je Schumpeter spet dokazoval, bi se morale

spoštovati omejitve zmožnosti obdavčitve. Čeprav ni nobene točno določene točke, na kateri je dosežena meja še znosne ravni obdavčitve, je treba pojem razumeti. Koliko je moč pobrati z davki, se ne sme izračunavati kot presežek celotnega proizvoda nad osnovno porabo. Del tega proizvoda je treba nameniti za nadomestitev in porast zaloge kapitala in za povečanje storilnosti z inovacijami. Ker se poraba ne zmanjšuje zlahka, se s povečanjem deleža davkov v družbenem dohodku povečuje obremenitev pri tvorjenju kapitala in s tem zavira gospodarska rast.

Prenos sredstev iz zasebne v javno porabo pa vsekakor ni edina težava. Spremeni se obnašanje davkoplačevalcev in obremenitev preseže znesek zbranih prihodkov. Napačno bi bilo, ko bi davke, uvedene za plačilo domačih obresti, izvzeli iz izračuna bremena, kot je predlagal sir Josiah Stamp. Breme ostaja, čeprav sredstva niso prenesena v javno porabo. Drugače bi lahko prišli do sklepa, da davki ne prinašajo nobene obremenitve, če so le neposredni stroški javnih storitev enaki vrednosti iz njih izhajajočih koristi.

Bodoče breme se razlikuje glede na to, kaj je obdavčeno. Če začnemo z vplivom na vire dohodka, se lahko obdavčijo, ne da bi prišlo do izkrivljajočih učinkov, rente in monopolni dobički, ne pa tudi plače, obresti in dohodki iz tveganj. Še posebej občutljive, pa tudi nadvse pomembne za gospodarski napredek so podjetniške nagrade za inovativnost. Če pogledamo vpliv na uporabo dohodkov, bo progresivna obdavčitev visokih dohodkov še posebej škodila tvorjenju kapitala in najpomembnejši posamični ukrep reforme bi moral biti razbremenitev prihrankov (Essays, str. 62). Schumpeter je nato nemški dohodniki očital, da je z mejno stopnjo 40 odstotkov pretirano progresivna, in pozval, naj se obdavčevanje preusmeri z dohodkov na potrošnjo. Davčna olajšava za tvorjenje kapitala, tako je dokazoval, "ni žrtvovanje enega razreda v dobro drugega, temveč žrtvovanje vseh v dobro prihodnosti za vse." (Essays, str. 115, 121)

Nemška fiskalna reforma, 1929. Schumpetrova priporočila za fiskalno reformo so podpirala celovit program, ki ga je ponudil Gustav Stolper, urednik *Deutscher Volkswirt*, član Reichstaga in vodilni ekonomski strokovnjak Demokratske stranke. Ta program, ki je v bistvenih točkah podoben reformnim predlogom zadnjih let, je vključeval ostro povečanje osnovnih odbitkov pri davku na dohodek, s čimer bi bili pretežno izvzeti delavci in mali podjetniki, kot tudi znižanje mejne stopnje obdavčitve najvišjega razreda na 33,5 odstotka. Nekatere druge davke na poslovne prejeme in kapitalske dohodke, vključno s tradicionalnim *Gewerbesteuer* (obrtnim davkom), naj bi prav tako odpravili. Izpad prihodkov, ki bi nastal zaradi tega, naj bi nadomestili donosi iz tobačnega monopola in rahlo povečanje davkov na premoženje in dediščino. Poleg teh prilagoditev obdavčitve na ravni države naj bi se zmanjšali transferji iz neposrednih davkov nižjim ravnam oblasti, hkrati pa naj bi te prosto razpolagale s prihodki od prometnega davka in davka na alkoholne pijače.

Vzpon in padec dohodnine. V naslednji temi dokazuje, da dohodnina ne more več igrati svoje tradicionalne vloge in bi jo moral nadomestiti davek na potrošnjo. Uvedba dohodnine v Britaniji z reformami 1842. in 1853. leta in nato tudi drugod ni bila naključna, ampak odseva “neustavljivo logiko stvari” (Essays, str. 127). Prejšnje oblike prihodkov so postale zastarele in nastopil je čas dohodnine – “davka meščanskega liberalizma” (Essays, str. 127). Dohodnina kot neposredni davek je jasno pokazala, kdo plačuje, zato naj bi omogočala pravično razporeditev bremen. Prebivalci so jo tako sprejeli kot primeren prispevek k omejenim stroškom njihove minimalne države. S tem, ko ni vplivala na to, kako se dohodek potroši, je breme razporejala na ne-intervencionističen način. V razmerah, ko je bilo veliko število ljudi zaposlenih v majhnih podjetjih na konkurenčnem trgu, je pobiranje na ravni prejemnika predstavljalo najboljši način, s katerim se je dosegel vir obdavčenja. Skratka, dohodnina je bila “fiskalni izraz najčistejših načel ekonomske politike liberalnega obdobja” (Essays, str. 127).

Vendarle – je nadaljeval Schumpeter – pa takih razmer ni več. Prvič, trga ne sestavlja več veliko malih podjetij in dohodek ne izhaja več iz lastništva in samozaposlitve. Drugič, dohodnina kot glavni vir dohodkov je lahko učinkovita le, ko je raven izdatkov nizka, kot je bilo značilno za minimalno državo liberalnega obdobja (Essays, str. 130). Proračuni pa so se zelo povečali in davčne stopnje so narasle do nevzdržnih višin. Ko stopnje presežejo 20 ali 25 odstotkov, postane dohodnina razdiralna, zlomi se voljnost davkoplačevalcev za izpolnjevanje obveznosti in prisila ni več učinkovita. Dohodnina tudi ne bo več pridobila svoje nekdanje veljave, četudi bi se stopnje prepolevile. “Nikoli več ne bo načelo zasebnih zaslužkov deležno moralnega odobravanja večine, nikoli več ne bosta anti-intervencionizem in omejevanje države osrednji vodili ekonomske politike.” (Essays, str. 131)

Zavračanje davka na dediščino. Povečanje davka na dediščino zavrača, saj naj bi bil dvojno škodljiv za varčevanje. Medtem ko se tekoči davek na premoženje praviloma plačuje iz rednih dohodkov, pa davek na dediščino črpa iz jedra pretekle akumulacije. Povečanje davka na dediščino bi bilo torej upravičeno le v skrajni sili, če ne bi bilo nikakršne druge poti za zmanjšanje primanjkljaja (Essays, str. 104, 106).

Obdavčevanje potrošnje. Kot najpomembnejše je Schumpeter pozival, naj se davčna reforma usmeri v nadomestitev tradicionalne dohodnine z davkom, ki bo temeljil na potrošnji, *Verbrauchseinkommensteuer* (Essays, str. 132). Tako bi ne prihajalo več do dvojne obdavčitve kapitalskih dohodkov, davek na potrošnjo pa se kaže kot edina prava oblika davka na dohodek. Priznava, da obstajajo tehnične težave, ki izvirajo iz tega, da bi bilo treba od osnove odšteti prihranke, vendar se mu ne zdijo nič bolj zahtevne od tehničnih operacij pri dohodnini, ki naj bi jo s tem nadomestili (Essays, str. 126). Sprememba osnove naj bi bila “splošno sprejemljiva”, je dokazoval, saj bi “razen tega vse ostalo enako” (Essays, str. 125).

Ker pa se skorajšnji prehod k davku na osebno potrošnjo ni zdel

uresničljiv, je Schumpeter pozval, naj se v prvem koraku v večjem obsegu uporabi prometni davek. Ker se njegovo breme razlikuje po posameznih proizvodnjah glede na stopnjo navpične povezanosti, resda povzroča motnje, vendar je to treba vzeti v zakup, saj noben davek ni popoln in so vsi tujek v kapitalističnem procesu. Še več, kot je bilo predlagano v Stolperjevem načrtu, se razlikovanju lahko izognemo z uporabo tako imenovanega povprečninskega pristopa. V Avstriji se je uporabljal tako, da je do obdavčitve prišlo le v eni fazi, in sicer v tisti, ki je bila najprimernejša za določeno proizvodnjo, stopnje pa so bile določene tako, da je bila dejanska obdavčenost končnega proizvoda enaka za vse. Kot bo razvidno iz nadaljevanja, se zamisel o davku na dodano vrednost še ni izoblikovala.

Skupna prednost prometnega davka in dohodnine naj bi bila splošna uporabnost. Zatorej "se njegovo breme gladko porazdeljuje po koticikih in špranjah gospodarskega toka in s tem povzroča kar se da majhno škodo. Le obdavčevanje z inflacijo se glede tega obnese bolje." (Essays, str. 108) Čeprav gre za splošni davek, pa bi bilo preveč enostavno predpostaviti, da njegovo celotno breme pade na pleča potrošnikov. Tako kot Marshall je tudi Schumpeter verjel, da se breme kakršnihkoli davkov razprostre bolj ali manj na široko in da prometni davek pri tem ni nobena izjema. Še več, če bi se ga dalo popolnoma prevaliti na kupca, bi povzročil splošno zvišanje ravni cen, to pa se ne bi moglo zgoditi brez povečanja ponudbe denarja.

Fiskalni federalizem. V takrat živahni razpravi o federalizmu ali centralizmu v weimarski republiki je bilo osrednje vprašanje razdelitve fiskalnih pristojnosti med ravnmi oblasti. Schumpeter se je problema lotil na široko. Srednji ravnmi oblasti (Länder) je pripisal le obrobno vlogo, močno pa se je zavzemal za neodvisne lokalne finance. Ker bi temeljile na davkih na posest in na potrošnjo, bi opiranje na lokalne finance povečalo stopnjo odgovornosti davkoplačevalcev, medtem ko bi davčna konkurenca in vzpostavitev davčnih oaz služila kot sredstvo za vzpostavitev fiskalne discipline. Dotacije nižjim ravnem so upravičene, če so namenjene podpori tistih funkcij, ki jih izvajajo za osrednjo oblast ali jih osrednja oblast od njih zahteva, sicer pa ne (Essays, str. 89). Te razlage izpred šestih desetletij se zopet zelo ujemajo s sedanjimi razpravami.

LOWELLOVA PREDAVANJA (1941)

Schumpeter je menil, da so avstrijske finančne težave leta 1918, podobno kot nemške deset let pozneje, sicer resne, vendar jih je v dobršni meri moč rešiti z ustreznimi davčnimi reformami in vsekakor znotraj meja davčne države. Do konca tridesetih let je to stališče izpodrinilo bolj črnogledo stališče. V Lowellovih predavanjih, podanih 1941. leta, je Schumpeter Združene države v tridesetih letih videl kot pojem "popolne neorganiziranosti, popolnega nezaupanja v norme, dvoma tako v stare družbene odnose kot v nove, moralnega razkola."

(Lecture, str. 361) Ta razkol je potem povzročil destruktivno fiskalno in napačno usmerjeno plačno politiko. Progresivno obdavčenje, ki so ga vpeljali kot sredstvo prerazdelitve, je zaviralo naložbene možnosti in postavljalo varčevanje v podrejeni položaj. Javne izdatke, ki naj bi spodbudili gospodarstvo in bi bili sicer primerni za določen čas v obdobju recesije, so uporabljali neodgovorno in tako, da so sami sebe ohranjali prek razumne meje, s čimer so izrinjali tvorjenje kapitala. Ob predpostavki, da se bo Amerika vključila v vojno (čeprav ta možnost ne bi bila dobrodošla), bo to povzročilo potrebo po drastičnem povečanju obdavčitve. Prihodnosti, je dodal, se ne da napovedati, saj je odvisna od naključnih dogodkov, in čeprav je kapitalistični proces samouničujoč, ni nujno, da je tudi že zastarel. Sloji, ki so njegovi nosilci, so še vedno navzoči, zato je "boj za kapitalistično civilizacijo ni brezupna naloga". (Lecture, str. 399)

KAPITALIZEM, SOCIALIZEM IN DEMOKRACIJA (1942)

Schumpetrovo najpomembnejše sociološko delo, *Capitalism, Socialism and Democracy* (Kapitalizem, socializem in demokracija), je bilo priobčeno 1942. leta in je podrobneje obravnavalo teme, vsebovane v Lowellovih predavanjih. Prevladujoča tema je zopet prikaz propadanja kapitalizma in škodljivosti javnih financ, ki k temu prispevajo. Preučil je Marxov model in ga tako hvalil kot kritiziral. Za Britanijo, ki jo tako občuduje, opaža, da postaja vse bolj administrativno urejeno gospodarstvo, kar vodi k propadu zasebnega podjetništva. Ker ga ščiti njegov dobro vzgojeni parlamentarni sistem, se bo pravni okvir kapitalistične ureditve sicer formalno ohranil, vendar pa se bo razlaščenje meščanstva nadaljevalo, pa čeprav samo z nerevolucionarnimi sredstvi plačne in davčne politike.

Še bolj črnogleda – če je to sploh mogoče – pa je bila Schumpetrova ocena za ZDA. Tam so sloje z višjimi dohodki s programom New Deal razlastili še pred vojno (Capitalism, str. 302). Čeprav ni bilo organizirane delavske stranke, se je izkazalo, da pritiski interesnih skupin niso nič manj mogočni. Tudi tisti, ki socializma ne odobravajo, so se morali sprijazniti s tem, da je zaželen večja dohodkovna izenačenost (Capitalism, str. 32) in "svoboda investiranja je v razmerah sodobnega obdavčenja izgubila svojo boljšo stran" (Capitalism, str. 412). Dopustil je možnost, da bi katera od oblik delavskega kapitalizma lahko obstala, vendar pa ne kapitalizem v pravem pomenu besede, tj. "sistem vrednot, pogled na življenje, civilizacija neenakosti in družinskega dohodka" (Capitalism, str. 412). Kapitalizem sam sebe razkraja s svojo uspešnostjo. Korakanje v socializem, opredeljeno kot prenos nadzora nad proizvodnjo v roke države, se bo nadaljevalo (Capitalism, str. 409). Bralcu vzbudi vtis, da je tako pozno le še malo možnosti za preobrat. Ker pa je bil obdolžen, da je njegov pogled preveč porazen, si je v predgovoru k drugi izdaji – spet enkrat – odprl zasilni izhod: "Le ozračje, v katerem je

to poročilo sprejeto, je lahko porazno. Posadka lahko ždi in se zapija. Vendar pa se lahko tudi zapodi k črpalkam.” (Capitalism, str. IX)

PLAČNA IN DAVČNA POLITIKA V PREHODNIH DRUŽBENIH OBDOBJIH (1948)

Schumpetrovo pisanje o fiskalni politiki se konča z osnutkom zapiskov za predavanja, ki kažejo, kako dosledna so bila njegova stališča skozi desetletja. Predstavljajo njegovo zadnjo priložnost, da pregleda svoj veliki program. Primerja tri scenarije. V laissez-faire kapitalizmu se plače izenačijo z mejnim produktom, proračun je uravnotežen in javni izdatki so kar se da majhni. Davki, kot pri Gladstonovi dohodnini, ne vplivajo na ekonomsko obnašanje. V pravem socializmu se plače ne izplačujejo. Vsi donosi pripadajo vladi, potrebe proračuna se pokrivajo pri viru, posameznikom pa se plačuje ne glede na mejni produkt. Potrebe po obdavčevanju ni. Plačna in davčna politika v prehodnih družbenih obdobjih pa ne sledi nobenemu takšnemu čvrstemu vzorcu. Plače se izplačujejo, vendar so urejene s predpisi, proračun ima primanjkljaj, obdavčevanje pa služi prerazdelitvenim ciljem. Liberalni kapitalizem in popolni socializem sta “čisti” oziroma “brezmadežni” družbi s svojo notranjo logiko in doslednimi rešitvami. Tega pa ni moč trditi za prehodna okolja, kot sta na primer britansko in okolje Združenih držav, ki se otemeta z nasprotujočimi se interesi in nimata jasnih rešitev.

ALI BO DAVČNA DRŽAVA PREŽIVELA?

Ni moč trditi, da je s podanim pregledom Schumpetrove davčne države in njene fiskalne logike zajeta vsa polnost njegove vizije, vendar pa bi moral zadostovati za oris njegovih glavnih nauk. Sedaj se lahko posvetimo ocenjevanju njegovega sporočila, začeniši z davčno državo in njeno krizo, temu pa bosta sledili vloga dohodnine in naloga fiskalne sociologije.

IZVOR DRŽAVE

Schumpetrov pogled, da so državo ustvarile fiskalne potrebe, odraža ključno zgodovinsko vlogo, ki jo je pripisoval fiskalnim zadevam. Iz opredelitve države kot davčne države sledi, da se je institucija države lahko razvila le hkrati z obdavčevanjem; in prek potrebe po obdavčevanju, ki je pogojeno z ločitvijo zasebne od javne lastnine, je bil nastanek države povezan z rojstvom trga kot zasebne gospodarske sfere. Osredotočenje na te povezave je prodoren prispevek, ki pa pušča odprto nadaljnje vprašanje: zakaj vladar ni mogel več učinkovito zahtevati proizvoda svojih podložnikov in zakaj je ob tem prišlo do razvoja zasebne osnove obdavčevanja. Kot so opazili zgodovinarji, so lahko spremembe davčne osnove tako simptomi in posledice kot tudi

vzroki nastanka države (Swedberg, 1991 b, str. 96).

Ker je vse, kar so proizvedli podložniki, "pripadalo" gospodarju, torej v fevdalnem sistemu države ni moglo biti. Če pa naš pogled ni tako zelo pravniški in če pogledamo prikrite odnose v sociološkem smislu, bi vladarja in podložnike kaj težko imeli za skladno enoto. Kot je zapisal Marx, je to, da je vladar jemal proizvode podložnikov, že bilo prisvajanje z zemljiško rento in obdavčevanjem, vendar z drugačnimi oblikami prenosov. Kljub temu pa je Marx, tako kot Schumpeter, povezal potrebo po obdavčevanju s prikrito spremembo v gospodarski strukturi in dejansko še prej kakor Schumpeter ugotavljal, da se "za opustitvijo obdavčevanja skriva opustitev države" (Sultan, 1925, str. 77).

MODELI PROPADA

Pojem "davčna država" je skoval in njeno "krizo" najprej oznanil Goldscheid v *State Socialism or State Capitalism*, študiji, ki je bila objavljena 1917. leta, leto prej kot Schumpetrova razprava. Goldscheid pravi, da je Schumpeter pozneje podrobneje razvil njegove zamisli: "er hat es dann weitergesponnen" (Goldscheid, 1925, str. 177). Verjetneje je, da so njune zamisli nastajale ob istem času. Na prelomu stoletja je potekala živahna razprava o znanstvenosti sociologije, tudi o vrednotenju nemške zgodovinske šole in o metodologijah, ki so primerne za družbene znanosti v nasprotju z naravoslovnimi. Razpravljalo se je o delu, ki je postavilo temelje fiskalni sociologiji, Hilferdingovem *Finanzkapitalu* (1910), ter o avstromarksističnem modelu, ki so ga zasnovali Adler, Renner in Bauer. Tako je torej bilo dosti tega, kar je v Schumpetru zbujalo zanimanje za ekonomsko sociologijo. Tudi fiskalna kriza, ki je grozila Avstriji, je bila v tistem času zagotovo predmet razprav v dunajskih kavarnah. Schumpeter je sam velikodušno priznal zasluge Goldscheidovemu "nadvse inteligentnemu prispevku" (Crisis, str. 131), še posebej klicu po fiskalni sociologiji, ki naj bi razložila "funkcionalno soodvisnost med državnimi financami in družbenim razvojem, pa tudi značilnosti države v kateremkoli izbranem zgodovinskem obdobju" (Goldscheid, 1917, str. 3). Kot ponavadi je Schumpeter tudi tokrat pokazal svojo naklonjenost prodornemu družbeno-ekonomskemu okviru marksistične analize in njeni veri v logičnost dogodkov; vendar pa je, kot ponavadi, to logičnost pojmoval popolnoma drugače. Nisem se uspel prepričati, ali sta se Schumpeter in Goldscheid kdaj osebno pogovarjala o teh stvareh, vendar je kaj mogoče, da sta se.

Tako za Goldscheida kot za Schumpetra so bile fiskalne zadeve osrednje gibalno razvoja države in družbenih sprememb.² Vendar pa sta potem ubrala različne poti. Sledeč pluralističnemu pogledu Maxa Webra, je Schumpeter ugotavljal, da je razvoj na fiskalnem področju odgovor

---

² Tukaj izhajam iz Goldscheidovega poznejšega prispevka (1925), pa tudi iz njegove študije iz leta 1917.

na različne sile, na "konkretna dogajanja" – družbena, ekonomska, politična in kulturna – in da vsaka družbena struktura ustvarja sebi ustrezen fiskalni sistem. Za Goldscheida, ekonomskega determinista, so bile bitke okoli obdavčevanja najstarejša oblika razrednega boja (Goldscheid, 1925, str. 150). "Težko bi bil katerikoli drug vidik zgodovine ... tako odločilen za usodo množic, kot je vidik javnih financ. Tu se najjasneje sliši utrip srca naroda, tu najdemo vir vse družbene bede" (Goldscheid, 1917, str. 2). Zgodovina javnih financ tako ponuja ključ za teorijo države. Vso antiko in srednji vek je bila država last vladajočega razreda, njegova moč pa je temeljila na posedovanju ogromnih posestev. Kot lastnik in vladar hkrati si je gospodar lahko prisvojil proizvode svoje zemlje in podložnikov, da bi zadovoljil potrebe svoje države, druge oblike prisvajanja, kot na primer obdavčevanje, pa so predstavljale le dodatne načine izkoriščanja. Premožnost države je do merkantilističnega obdobja ostala njeno naravno stanje. Vendar pa so rastoči stroški vojne in razsipnost dvorov privedli do povečanja pritiska na te vire, gospodarjeva moč obvladovanja podložnikov pa je upadla. Z rojstvom tržnega gospodarstva in njegovih kapitalističnih oblik se je posest nepremičnin prenesla iz javne v zasebno sfero, obdavčitev pa je kot glavni vir državnih prihodkov nadomestila dohodke od javnih posesti. Tako se je, dokaj podobno razlagi, do katere se je dokopal Schumpeter, fevdalna država prelevila v davčno državo.

Vendar pa je Goldscheid menil, da ta davčna država ni tvorba, ki bi bila sposobna preživeti. Prvič, njeno zmožnost obdavčevanja je omejevala potreba po ohranjanju zasebnega gospodarstva, od katerega je bila odvisna (Goldscheid, 1917, str. 124; 1925, str. 152). Tudi on je, tako kakor Schumpeter, pripoznal omejenost zmožnosti obdavčevanja. Drugič, interes meščanstva, da ostane država revna, bi zaviral uporabo tudi te že tako omejene moči obdavčevanja (Goldscheid, 1925, str. 153). Ker je proračun postajal vse obsežnejši zaradi pokrivanja rastočih stroškov vojne, je bilo treba fiskalne potrebe v vse večjem obsegu zadovoljevati z zadolževanjem. Zadolženo in razlaščno državo, naslovnico "negativnega kapitala", je lahko zasebni kapital po mili volji "izkoriščal". Kar je nekdaj bilo izkoriščanje s strani države, se je zdaj sprevrglo v izkoriščanje države same. Za Goldscheida je bila zatorej davčna država že v osnovi pomanjkljiva tvorba, stanje Avstrije ob koncu prve svetovne vojne pa je po njegovem mnenju to dokazovalo. Potrebna bi bila korenita strukturna reforma, njen prvi korak pa bi bila obdavčitev kapitala. V nasprotju s Schumpetrovim načrtom bi njegovi donosi omogočili državi, da bi znova pridobila lastništvo s prevzemom javnih podjetij. Fiskalne potrebe države bi se potem lahko zadovoljevale iz presežne vrednosti, ki bi jo ustvarjal ta javni kapital.

Če je Goldscheid menil, da rojstvo davčne države oznanja začetek poti v obubožanje države, je Schumpeter razglašal, da šele njen nastanek pomeni resnično oblikovanje države kot logičnega in konsistentnega dela meščanske družbe ter njenega individualističnega tržnega gospodarstva. Davčna država in trg, delujoča v okolju, naklonjenem lastni,

in namensko strogo omejena, naj bi (kot je omenjeno v nadaljevanju) oblikovala dele skladnega, webrovskega "idealnega tipa" sistema. Njuno partnerstvo, katerega gonilo je tvorjenje kapitala, naj bi povečevalo življenjski standard vse dotlej, dokler bi ne bilo več redkih dobrin. Takrat bi davčna država, s Schumpetrovim blagoslovom iz 1918. leta, odmrta zaradi lastne uspešnosti in končno bi lahko uživali v socializmu, tej "osvoboditvi življenja in njegovi odtujitvi ekonomiji". Vendar pa je bil čas za socialistično utopijo še vedno zelo daleč. Dotlej pa bosta davčna država in trg še vedno potrebna in sposobna premagovati takšne motnje, kot so na primer nepredvideni vojni izdatki. Avstrijske težave leta 1918 in nemške 1929 se da razrešiti znotraj sistema. Treba bi bilo "dokapitalizirati" zasebno gospodarstvo, ne pa ga podržavljati. "Sam Marx, če bi danes še živel," je dodal Schumpeter, "bi ne mogel biti drugačnega mnenja." (Crisis, str. 130).³ Do resnične fiskalne krize in prezgodnjega razkroja davčne države bi lahko prišlo le, če bi bila uničena njena temelja: omejeni proračun in lastnini naklonjeno okolje.

Čeprav je Schumpeter zavračal Marxovo analizo kapitalističnih gospodarstev, ga je še vedno privlačil model socializma.⁴ Zdi se, da nenehna prerekanja o njegovem stališču do socializma odražajo dejstvo, da je sam uporabljal ta pojem zelo različno. Idealizirano stališče mladega Schumpetra o socializmu kot končnem stanju, ko ni več pomanjkanja (1918), nima nič opraviti z njegovo poznejšo (1940) porogljivo uporabo tega pojma, ko je govoril o korakanju v socializem. Schumpeter bi se 1940. leta, če bi bil v to prisiljen, kaj lahko odrekel različici iz leta 1918, na kar namiguje njegovo grajanje Keynesa, ker je podpiral podobno utopično stališče (Lectures, str. 393). Vendar pa, kot često ugotavlja Schumpetrov bralec, nikoli ne moreš biti čisto gotov. Ne gre pozabiti na njegovo zgodnje obtožujoče udrihanje po meščanski kulturi in za tiste med nami, ki smo ga poznali, on – najodločnejši zagovornik kapitalističnega podjetništva – nikoli ni postal resnični del tega kapitalističnega sveta. Kakorkoli že, ti predhodni (1918 in 1940) uporabi pojma se razlikujeta od tretje, ki je nastala, ko je Schumpeter stopil na Baronejevo stran in proti von Misesu pri zagovarjanju socialističnega planiranja kot logično skladnega sistema (History, str. 987). K njegovim dobrim stranem sodi, da bodo "davki izginili hkrati z državo ali ... z meščansko državo ... Tukaj je na dlani ena najpomembnejših utemeljitev premoči, ki jo je moč razviti v prid socialističnega plana" (Capitalism, str. 199). Čeprav bi Schumpeter kot ekonomist morda lahko imel prav, ko v tem načrtu ni našel nobene inherentne napake, je

³ To ustreza Marxovemu poudarjanju vloge kapitala v gospodarskem razvoju in odlomkom v Kritiki Gotskega programa, ki zahtevo po pravičnosti podreja bolj nujni zahtevi po gospodarski rasti. Le stežka pa bi bilo to v skladu s pozivom po "izredno progresivni ali stopnjevani dohodnini" v Komunističnem manifestu, ki naj bi bila sredstvo za preustroj produkcijskega načina. Tvorjenje kapitala je sicer potrebno, vendar pa, kot je menil Marx, ne tudi nujno v kapitalističnem načinu (Tucker, 1972, str. 353, 384).

⁴ Za razpravo o Schumpetrovem odnosu do socializma glej W. Stolper, 1992, II. del.

presenetljivo, da kot sociolog ni sprevidel njegove temeljne pomanjkljivosti na drugi ravni: da koncentracija moči, ki je potrebna za izvajanje plana, nosi s seboj skušnjave slabega gospodarjenja, zlorabe in, kar je najpomembnejše, izgube svobode.

Podobna razprava poteka o Schumpetrovem odnosu do zgodovinskega determinizma.⁵ Kot smo že zapisali, je Schumpeter skrbno preučil pogoje, v katerih bi davčna država lahko preživela, da bi izpolnila svoje poslanstvo, in tiste, ki bi vodili do njene prerane smrti. Vendar pa nas na koncu pusti v negotovosti, kaj se bo po njegovem zgodilo. Po eni strani so v kapitalistični proces vgrajene razdiralne sile, kot je odtujenost intelektualcev in vse manjša nuja materialnega izboljšanja zaradi vse boljšega življenjskega standarda. Po drugi strani pa izpričuje svojo gorečo vero v kapitalizem, ki je gonilo gospodarskega napredka, in njegovo nestrpnost ob tistih politikah, za katere je menil, da so pomanjkljive. Potem ko je pretehtal slabotnost pacienta, se mu je še vedno zdelo vredno bojevati se zanj in črpalke so bile še vedno priključene.

Vendarle, če pretehtamo, je le stežka pričakoval, da bodo ostale priključene. Klic siren heglovske dialektike in privlačnost (čeprav skozi nasprotovanje) Marxove misli sta bila premočna, da bi dopustila tako srečen konec. Vzorec se je vzpostavil z njegovim občudovanjem "Marxove izjemne vizije neizogibne evolucije gospodarskega procesa ... ki, nekako delujoč skozi akumulacijo, nekako razkrajata tako gospodarstvo kot tudi družbo tekmovalnega kapitalizma in nekako proizvajata nevzdržno družbeno stanje, ki bo porodilo drug tip družbene organiziranosti." (History, str. 441)

ZAPIS O PREŽIVETJU

Pustimo teorijo ob strani. Dogajanja v preteklih petdesetih letih kažejo, da sta se tako Goldscheid kot Schumpeter v svojih napovedih motila. Podcenjevala sta gibčnost in vztrajnost, s katero se je sistem odzival na naraščanje javnega sektorja. Goldscheidov strah, da bodo omejena zmožnost obdavčevanja in sovražno nastrojeni premožnejši sloji izstradali državo, se ni uresničila. Nasprotno, zahodni svet je dočakal, da se je tipični delež države v BDP z 20 odstotkov povečal na več kakor 40 odstotkov. Delno je to odraz naraščanja vojaških proračunov,

⁵ Literatura o Schumpetru je v tej točki deljena. G. Winterberger (1983) kritizira Schumpetra zaradi njegovega zgodovinskega determinizma, G. v. Haberler pa ga povezuje z njegovim globoko zakoreninjenim pesimizmom. Vendar pa W. Fellner (1981) meni, da Schumpetrov model dopušča vrsto izidov, ki so odvisni od relativne moči prevladujočih tokov na zahodnem prizorišču. W. Stolper (1992) gre še dlje in meni, da si Schumpeter predstavlja razvoj kot proces, katerega notranjo dinamiko pretresajo naključni šoki, na katere se odziva, zaradi česar smeri toka dogodkov ni moč natančno določiti. Katerokoli že stališče vzamemo, je treba razlikovati med tem, (1) ali je davčni državi in kapitalizmu usojeno, da predčasno propadeta, in (2) ali se nam po izteku kapitalizma, kot je menil mladi Schumpeter (1918), nasmiha socializem.

še pomembnejša pa je rast socialnih programov, ki zadovoljujejo potrebe nižjega in srednjega dohodkovnega sloja. Sloj, ki je posedoval premoženje, ni imel pretežne volilne pravice, na strateških področjih pa je celo podpiral vpeljevanje socialne skrbi v tržni sistem. Na splošno se je povečevanje izdatkov pokrivalo z rastjo davčnih prihodkov in kjer je zaradi prezadolževanja prišlo do fiskalnega zloma (praviloma kot posledica financiranja vojne), je bila ta kriza kmalu odpravljena z bankrotom in inflacijo. Kapitalistični sistem s svojo davčno državo, ki se je potem znova vzpostavil, ni bil nič slabši.

Prav tako se niso uresničili Schumpetrovi strahovi. Obseg oblasti se je povečal daleč prek njegove minimalne države, vendar se je izkazalo, da je kapitalistični sistem na splošno sposoben prenesti njeno rast, ne da bi to škodilo gonilni sili ekonomske rasti. Storilnost je v zahodnem svetu v obdobju od 1920 do 1980 neprestano rasla, širitvi javnega sektorja in progresivnemu obdavčevanju navkljub. Še več: tisto, kar je Schumpeter ocenil kot vse večjo grožnjo lastniškim interesom, se je umirilo in obrnilo smer. Rojstvo generacije konservativnih intelektualcev je skupaj s slabljenjem levice šlo v nasprotno smer kot njegovo dojetje vloge intelektualcev, ki naj bi bili že po naravi levičarsko usmerjeni kritiki kapitalističnega reda (Capitalism, 13. pogl., II. razdelek). Poleg tega je propad komunističnega imperija odložil, če ne celo postavil na glavo napovedani pohod v socializem. Skratka, do vsega tega ni prišlo zato, ker bi se pojavili nepredvidljivi "naključni dejavniki", temveč zaradi spremembe v natanko tistih samouničujočih značilnostih kapitalističnega razvoja, za katere je Schumpeter menil, da so sistemu prirojene. Medtem ko je v njegovem pogledu na kapitalistično gospodarstvo bistvena neizogibnost in nujnost gospodarskih ciklov, tega procesa "ustvarjalne razdiralnosti", pa je čudno, da Schumpeter ni dopuščal dinamike v politiki, družbi in ideologiji, ki bi privedla do ustreznih ciklov v družbenem okolju. Pozdravil bi obrat v konservativizem v političnem nazoru preteklih desetletij kot zapozneno "priključitev črpalk", vendar bi pri tem moral popraviti marsikaj v svojih zgodnejših delih.

Pogled nazaj na zahodni fiskalni in gospodarski razvoj skozi to prevratov polno stoletje z vsemi njegovimi revolucijami ter vročimi in hladnimi vojnami nam razkriva davčno državo, ki ima upoštevanja vredno moč obstoja, zasnovo, za katero lahko predvidevamo, da se bo ohranila tudi vnaprej. Vedno znova se ponavljajo opozorila pred grozečo nevarnostjo, če se neznosna davčna bremena ne bodo zmanjšala, nadaljujejo se iz desetletja v desetletje, davčna država pa še vedno vztrajno sledi svojemu toku. Meje možnega obdavčevanja vsekakor obstajajo in njihov preboj bi lahko v neki točki davčno državo vrgel iz tira. Vendar se to doslej še ni zgodilo in dinamika političnega razvoja nič ne kaže, da se bo. Goldscheid in Schumpeter sta bila oba preveč wagnerjanska (ali hegeljanska) v svojih pogledih na fiskalno krizo. Die Götterdämmerung, somrak bogov, še ni napočil.

Pravzaprav je moč zagovarjati prav nasprotno stališče: tržni sistem je bil ne le sposoben živeti z naraščajočim javnim sektorjem, temveč je

imel od njega tudi koristi. S tem, ko se je ustreglo socialnim zahtevam, je prav ta širitev – recimo ji “država blaginje” ali *Soziale Marktwirtschaft* – prispevala k stabilnosti sistema in, po mnenju družbe, njegovi človeški vrednosti. Vizijo malih podjetij, neomejenih lastniških pravic in minimalistične države s sredine devetnajstega stoletja je sčasoma, z razvojem, zamenjal nov “idealni tip”, ki bolje odraža spreminjajoči se okvir novih institucij in njihovega duha. Ujet v Marxovo ravno pot iz fevdalizma prek kapitalizma v socializem brez pomanjkanja Schumpeter evolucijskim modelom ne bi dopustil drugačnih osi razvoja. Večrazsežne možnosti razvoja, ki so se tako odlično obnesle v njegovem ekonomskem modelu, so v družbeni sferi umanjale.

IZGINULI: EKONOMIKA JAVNEGA SEKTORJA

To po mojem mnenju tudi razloži, zakaj Schumpeter ni kazal zanimanja za normativno teorijo javnih financ. Medtem ko je hvalil walrajevski sistem kot osnovo ekonomske analize, je javne finance dojemal le kot predmet makro politike s poudarkom na učinkih, ki bi lahko pogubno vplivali na rast zasebnega sektorja. Nobene pozornosti ni namenjal tistemu, čemur bi lahko rekli notranja ekonomika javnega sektorja in njemu lastni logični temelj. Tako kapitalizmu kot socializmu je priznaval lastno logiko, nobenega podobnega spoštovanja pa ni pokazal do delovanja javnega sektorja v kapitalističnem oziroma, natančneje, v mešanem ekonomskem okolju.

V svojem kronske delu o zgodovini ekonomske misli je javne finance omenil kot samostojno področje, vendar jim je posvetil le dve “nedokončani” strani. Zabeležil je vse večji politični pritisk, da bi se za popraviljanje razdelitve dohodkov uporabilo obdavčevanje, kar je “smrtni greh proti duhu gladstonovskih financ” (History, str. 945). Prav tako je omenjeno, da so tak namen sprejemali tudi ekonomisti, kot sta na primer Wagner in Pigou, pa tudi hkratna zaskrbljenost nad pogubnimi učinki na spodbude. Kot koristnejše za napredek znanosti je hvalil natančnejše oblikovanje zahtev davčne pravičnosti, kar so storili na primer Barone, Edgeworth in Pigou, in ga podprl s predlogom (moj najljubši citat Schumpetra), da “je postavljanje imperativov lahko ali pa tudi ne ekonomistovo delo, vsekakor pa je njegova naloga, da racionalizira dane imperitive z analizo njihovih posledic.” (History, str. 946). Normativni pogled je bil torej dovoljen na davčni strani proračuna, vendar pa ga ni razširil na izdatkovno stran. To je še toliko bolj presenetljivo, saj navedek v opombi kaže, da je bil seznanjen z Wicksellovimi in Lindahllovimi prispevki,⁶ ki so temeljili na zgodnejših delih Saxa in sodobnih italijanskih

⁶ Navedek o Wicksellu (History, str. 946) je vreden citiranja: “Tako zaradi ugleda avtorja kot tudi zaradi izvirnosti njegove zamisli, da bi bilo obdavčevanje napol prostovoljno, omenjam tudi Wicksellovo doktorsko disertacijo *Finanztheoretische Untersuchungen* (1896). Njene zamisli je deloma razvil E. Lindhall v *Gerechtigkeit der Besteuerung* (1919)”.

avtorjev. Vendar Schumpeter ni segel do tja in je s tem zgrešil ključ do tistega, kar se je pozneje oblikovalo v normativno teorijo javnih izdatkov in proračuna.

Glede na izjemen obseg stvari, ki so Schumpetra zanimale, in njegovo poznavanje literature, se zastavlja vprašanje, kako je lahko sploh spregledal takšno stvar. V svoji zgodnejši razpravi je dopuščal, da po tem, ko fevdalna skupnost razpade in nastane država, "skupnost ohrani določene funkcije, kakršnekoli že so, ki jih novo nastale avtonomije posameznikov *niso voljne ali zmožne* (kurziva je moja) prevzeti" (Crisis, str. 117), k temu pa je še dodal, da se država pojavi "kot naprava za določene dokaj ozko začrtane cilje" (Crisis, str. 111). To je vse. O značilnosti teh okoliščin oziroma o tem, zakaj jih posamezniki niso sposobni zadovoljiti, ne razpravlja. Vpogled v Schumpetrovo zamisel o državi pa nam vendarle omogoča njegov prej omenjeni stavek, da njena natura "nasprotuje individualni sebičnosti s tem, da zastopa skupni namen". S privzetjem te predstave o skupnosti je Schumpeter sledil tradiciji nemških javnih financ, ki izvira iz časov kameralistov in zgodovinske šole, da je treba ločiti proračun od običajne, na lastnem interesu zasnovane ekonomije. To pa naj bi bilo hkrati opravičilo, zakaj ni vreden pozornosti resnega ekonomista. Pri tej zamisli pa je spregledal pojav eksternalij in socialnih dobrin ter potrebo, da se jih obravnava v modelu učinkovite uporabe virov, temelječem na zasebnih (ne skupnih!) željah. Schumpeter je v svoji zgodovinski monografiji prezrl Pigoujevo razpravo o eksternalijah (1928), čeprav je druge Pigoujeve prispevke obravnaval precej obsežno. V stvarnem kazalu, ki ga je urednik dodal na koncu dela, niti ni moč najti samega pojma "eksternalije". Resnično je presenetljivo, da bi bila lahko ta ključna zamisel v sicer tako izčrpnem delu prezrta. Tudi za Schumpetrova Bonnska predavanja se zdi, da jih daje podobna malomarnost.⁷ Ker se niso prilegale v idealno zamisel bodisi kapitalističnih ali socialističnih modelov, eksternalijam in javnim dobrinam ter skupaj z njimi jedru ekonomije javnega sektorja enostavno ni priznal obstoja. Javne izdatke je imel za danost, eksogeno okoliščino, ki se ji mora davčna politika prilagajati (Essays, str. 117). Pisec tega prispevka kot eden tistih, katerih poglobitni interes so prav te zadeve, meni, da je zelo žalostno, da je Schumpeter v svojem delu to izpustil.

Da ne bi iz vsega tega skleпали, da bi bil Schumpeter goreč podpornik sodobne ameriške doktrine nizkih davkov, je na mestu trditi ravno nasprotno. Če pogledamo s Schumpetrovega stališča, bi bila filozofija ekonomike ponudbe s svojim poudarjanjem potrebe po zniževanju mejnih davčnih stopenj sicer privlačna, vendar ne za ceno velikih primanjkljajev. Spomnimo se, da je leta 1929 menil, da je celo davek na dediščino boljši od te možnosti. Primanjkljaji so pomenili porabo pri-

---

⁷ Ta sodba temelji na neobjavljenih zapiskih Clare Tisch, ki jih je pisala na Schumpetrovih bonnskih predavanjih. Dostop do njih mi je omogočil Wolfgang Stolper.

hrankov, zmanjšano tvorbo kapitala in zavrto rast storilnosti. Ker je predpostavil, da je raven izdatkov dana, ne glede na to, kako neprijetna je, bi se bil zavzemal za povečanje prihodkov (na primer od prometnega davka, o čemer bo še govor), da bi se izognili s financiranjem deficita izzvanemu zmanjšanju varčevanja. Dokazoval bi, da bi se bilo z bolj tenkočutno mešanico politike (strožje fiskalne, milejše denarne) moč izogniti potrošniški mrzlici osemdesetih let in omogočiti bolj kapitalno intenzivno izrabo virov. Prav tako bi se izognili kumuliranju bremena servisiranja dolgov, do katerega je prišlo, ker je dolg naraščal hitreje kot BDP. Strašilo Goldscheidove dolžniške države kaj lahko še vedno kuka izza zapečka. Vendar pa, če bi ocenjeval, da je takšen izid posledica neuspešne politike in bi se mu bilo moč izogniti, bi Schumpeter zaradi tega ne trdil, da je prišlo do resnične krize davčne države.

IZZIVI PRIHODNOSTI

Doslej je še vse v redu, vendar ostaja vprašanje, kakšne strukturne spremembe lahko pričakujemo v naslednjih letih, spremembe, ki bodo vplivale na kapitalistični sistem in na sposobnost preživetja njegove davčne države. Če bi Schumpeter preučeval Združene države, bi ga vznemirjala nizka stopnja varčevanja, ki je ni moč pripisati zgolj proračunskemu primanjkljaju, temveč tudi in še posebej znižanju varčevanja gospodinjstev. Skrbela bi ga bila tudi nizka rast storilnosti, ki jo povzroča slaba izobrazba, da ne omenjamo razširjenosti mamil in propadanja v mestih. Če se tega ne bo zaustavilo, bi morda dokazoval, bo zastoj gospodarske rasti in s tem davčne osnove postal stvaren, "betonski" dejavnik, ki bo davčno državo spravil v "pristno" krizo.

Če pogledamo prek meja ameriškega gospodarstva, je poglobitvi dejavnik zagotovo vse večje povezovanje svetovnega gospodarstva in združevanje držav v večje enote prek institucij, kot je na primer Evropska gospodarska skupnost. Na odhodkovni strani proračuna bo več pozornosti treba nameniti udeležbi v stroških meddržavnih družbenih dobrin (na primer raziskovanje vesolja) in popravljanja slabosti (na primer onesnaževanja), pa tudi problemu prenašanja pristojnosti med upravnimi območji. Z vprašanji "delitve prihodkov", ki se navadno obravnavajo kot značilnost federalizma znotraj nacionalnih držav, se bo treba spopasti tudi na naddržavni ravni, predvsem zato, ker je neenakost med državami veliko večja od tiste znotraj njih. S povečanjem gibljivosti delovne sile prek državnih meja se bodo pojavile težave pri usklajevanju posledic, izhajajočih iz razlik v državnih predpisih o migraciji. Vzporedno z izginjanjem meja bo vse težje vzdrževati samozadostne politike, ki jih vodijo države z visokimi dohodki, nujna po zadostitvi potreb manj razvitega sveta pa bo potisnila Schumpetrovo vizijo osvoboditve izpod ekonomskih omejitev, izraženo leta 1918, nekam v daljno prihodnost. Te in druge posledice internacionalizacije bodo spremenile obliko gospodarstva in njegove davčne države, vendar

bo šlo bolj za vprašanje prilagoditve kot pa vprašanje izginotja. Davčna država kot institucija bo v enaki meri sposobna obvladati probleme prilagoditve internacionalizaciji, kakor se je bila sposobna prilagoditi vse večjim proračunom v preteklosti.

VLOGA DOHODNINE

Schumpetrov pogled na davčno državo kot minimalno državo je zahteval nizko raven obdavčitve. Ko se je sprijaznil z dejstvom velikih proračunov, je svojo pozornost posvetil oblikovanju davčne strukture, ki bi povzročila kar najmanjšo škodo. Dokazoval je, da bi lahko veliko dosegli z izbiro pravišnjega davčnega modela.

DOSEDANJI RAZVOJ

Za minimalno državo s sredine devetnajstega stoletja je bila dohodnina tak smiseln in najprimernejši davek. Uvedena v okviru konkurenčnega trga z majhnimi podjetji bi neposredno prodrila do točke, kjer se zasluži dohodek, in bi jo sprejeli kot primeren prispevek k stroškom države. Davčni reformi Williama Pitta iz leta 1853 in Bismarcka iz leta 1886, ki sta dali dohodnini stalno mesto v davčnem sistemu, je Schumpeter ocenjeval kot veliki mojstrovini davčne zakonodaje. Toda poznejši dogodki so pokazali, da je bilo povečevanje dohodnine nekaj počasnega in postopnega. V resnici je šele financiranje prve svetovne vojne in zatem še druge povzdignilo dohodnino na prevladujoči položaj v sodobnih davčnih sistemih. Še zlasti to velja za Združene države, kjer je dohodnina šele v zgodnjih štiridesetih postala množičen davek. Ironično je, da se je pomembnost dohodnine povečala ravno takrat, ko se je minimalna država umaknila razkošnim vojaškim proračunom in socialnim programom, se pravi v času, ko naj bi po Schumpetrovem mnenju izgubila svoj *raison d'être* in se začela sprevračati v sredstvo "puščanja krvi gospodarstvu".

Znova se ponuja tudi drugačen pogled. Ta pravi, da naloga dohodnine ni bila omogočiti neškodljivo financiranje minimalne države, ampak zagotoviti pravično financiranje velikodušnega javnega sektorja. Razlog za obdavčitev na osebni ravni ni bilo zgolj zajemanje dohodka pri njegovem izviru, temveč možnost, da se obdavčitev odmeri glede na to, koliko je posameznik sposoben plačati. Skrb za pravičnost pri razporeditvi davčnega bremena je postala osrednji razlog za vzpon dohodnine. Da bi se zagotovila vodoravna pravičnost, so dohodek začeli široko opredeljevati kot prirastek k bogastvu in s tem najboljše merilo enakosti. S stališča navpične pravičnosti so razpravljali o različnih stopnjah progresivnosti, čeprav brez dokončnih sklepov. Ti preudarki, ki so igrali tako pomembno vlogo v razpravah o davčni politiki, so bili s Schumpetrovega stališča povsem obrobni. Davčna pravičnost je bila

razkošje, kot se je izrazil, ki se ga lahko dopusti v minimalni državi, sicer pa je nespametno. Z osredotočenjem na tvorjenje kapitala je priznal vlogo prenosov dohodka med generacijami, vendar pa je povsem zanemaril pomen vpliva na obstoječa razmerja razdelitve. Pomembno je bilo spoštovanje lastninskih pravic, ne pa pravil pravičnosti, ki bi jih lahko ogrozila. Torej tudi pri tem ni dopustil nobene možnosti, da bi se oblikoval nov idealen tip, ki bi pomenil družbo, v kateri bi bila razmerja razdelitve legitimna skrb demokracije in bi fiskalnemu sistemu zaupali tudi prerazdelitveno vlogo. Njegovi vplivi na rast bi bili sicer še vedno pomembni, vendar pa ne bi šlo več samo za to.

Kot smo omenili, je Schumpeter opozarjal, da je zaradi motenj v učinkoviti uporabi virov resnična davčna obremenitev višja od zneska zbranih davkov, in se v svojih Bonnskih predavanjih posvetil izgubam potrošnikovega presežka zaradi obdavčitve, kot jih je obravnaval Alfred Marshall. Vendar se zdi, da ni upošteval bolj razvitih analiz Pigouja in Ramseyja, ki so tedaj že obstajale.⁸ Če bi pisal danes, bi ga kot bleščeč dodatek v škatli z orodjem gotovo pritegnila analitična lepota teorije optimalne obdavčitve, ki se je pojavila v zadnjih desetletjih, vendar pa bi bil morda nezadovoljen z njenim v bistvu statičnim pogledom. Morda bi se zbal, da z dopuščanjem pristopa, ki izgube blaginje meri v okviru konkurenčnih trgov, dane tehnologije in strukture industrije, tvegamo, da bomo spregledali morebiti pomembnejše vplive obdavčitve na dinamiko inovacij, prevzemanje tveganja in rast. Verjetno bi mu bil bolj povšeči duh pristopa s ponudbene strani, seveda v izboljšani in dinamični obliki.

Vsekakor bi bil navdušen zagovornik sodobnih razmišljanj, da bi bilo za davčno osnovo bolje vzeti potrošnjo kot dohodek. Kot je poudaril že v razpravah v *Deutscher Volkswirt* in skladno z njegovim izpostavljanjem pomena varčevanja in oblikovanja kapitala, se mu je potrošnja zdela primernejša osnova obdavčitve kot dohodek. Ker je dohodek razumel kot potencialno potrošnjo, je dohodnini očital dvojno obdavčevanje prihrankov in predlagal, da bi jo preoblikovali v *Verbraucheinkommensteuer* oziroma v davek na "potrošeni dohodek". Opredelitev potrošnje kot davčne osnove bi morala biti še toliko bolj sprejemljiva, ker bi, kot smo omenili zgoraj, "razen tega vse ostalo enako".

Slednje razumem tako, da si je Schumpeter zamislil, da bi imel davek na potrošnjo obliko osebne davka, torej bi bil podoben dohodnini in ne *in rem* tipu davka na potrošne dobrine. Čeprav so razloge za potrošnjo kot davčno osnovo utemeljevali vse od Johna Stuarta Milla do Irvinga Fisherja, pa je večina menila, da je osebna oblika davka na potrošnjo nepraktična. S tem pogledom se je strinjal tudi Pigou (1928), šele pozneje so sledila navodila za osebni davek na izdatke I. in S. Fisherja (1942) ter Kaldorja (1955). Očitno je bil Schumpeter s prepričanjem, da bi administrativno težavnost davka lahko obvladali in bi ne bila večja kakor pri dohodnini, precej pred časom. V skladu z današnjimi raz-

⁸ Glej opombo 5.

mišljanji je bila to izredna vizija prihodnjega razvoja. Schumpeter bi bil zato gotovo zadovoljen, ko bi videl, da njegovega ljubljenska kot zelenega naslednika dohodnine danes široko sprejemajo davčni tehniki, čeprav še ne tudi politiki in javnost. Njegova pripomba, da "vse ostalo ostaja enako", kaže, da bi bil tako kot pri dohodnini pripravljen izvzeti iz obdavčitve neki osnovni znesek, ostalo pa obdavčiti s progresivnimi stopnjami, s čimer bi potrošnji kot davčni osnovi odvzel tradicionalni sloves regresivnosti. Vendar pa bi le težka podprl predlog številnih sodobnih zagovornikov davka na izdatke, da naj bi prihranke, ki ostanejo za umrlim, obravnavali kot načrtovano potrošnjo, in da bi morda treba dodati še davek na kapital. Lahko se tudi vprašamo, ali bi se ob osebni obliki davka na izdatke lahko izognili vmešavanju v osebne zadeve, ki ga je Schumpeter tako vneto očital osebnim dohodnini. Če dohodek zaslužimo zato, da ga potrošimo, mar ne bo ta zasebnost ogrožena, pa čeprav se bomo izognili razlikovanju med sedanjo in prihodnjo potrošnjo?

Ko se je posvetil potrebam tedanje politike, je Schumpeter spredel, da je prehod k takšnemu osebnemu davku na izdatke še zelo oddaljen. Do takrat naj bi bila najboljša rešitev povečana uporaba prometnega davka. Kot smo omenili, je podpiral načrt Gustava Stolperja za nadomestitev večfaznega prometnega davka z enofaznim, to je povprečninski pristop. Ko je o tem pisal leta 1929, se očitno ni zavedal še boljše rešitve, ki jo ponuja večfazni davek na dodano vrednost. Leta 1919 je bil predstavljen podroben predlog davka na dodano vrednost potrošnega tipa (kakršen je zdaj na splošno v rabi v Evropski skupnosti), toda očitno je pomenil preveliko novost, da bi se zamisel lahko prijela.⁹ Presenetljivo je, da poglavje o davkih na blago v prvi (1925) izdaji *Handbuch der Finanzwissenschaft* niti ne omeni tega zgodnjega predloga, zato lahko Schumpetru, ki se je ukvarjal s splošnimi fiskalnimi vprašanji, oprostimo, da ga ni vzel za svojega.¹⁰

POGLED NAPREJ

Strateška izbira ne bo preprosto izbiranje med dohodkovno in potrošno osnovo. Enako pomembna ali še pomembnejša bo izbira med davkom na dohodek ali potrošnjo na eni strani ter neosebni (bodisi na dohodkovni ali potrošni osnovi) davkom na dodano vrednost na drugi strani. Osebni pristop omogoča prilagajanje plačilni sposobnosti, prednost slednjega pa je administrativna enostavnost. Davčna struktura bo zato v prihodnosti bolj odvisna od odnosa do progresivnega obdav-

---

⁹ Glej C. F. von Siemens, *Veredelte Umsatzsteuer*, Siemensstadt, 1921. Pisec navaja Wilhelma von Siemensa kot pobudnika predloga. Glej tudi Pohmer, 1981.

¹⁰ Glej Popitz, 1927. Po drugi strani pa reference, ki jih navaja Gerhard Colm (1924 in 1934), kažejo, da je davek na dodano vrednost postal dobro znan koncept, verjetno v povezavi z zgodnjim raziskovanjem področja računov nacionalnega dohodka v Kielu. Profesorjem L. Kullmerju in R. Pohmerju sem hvaležen za uporabne informacije o tem.

čevanja, zlasti višjih dohodkovnih razredov. Medtem ko je tudi v okviru *in rem* obdavčitve mogoče zagotoviti davčne olajšave za nižje dohodke, pa progresivnost pri višjih razredih zahteva osebni pristop. Upam si ugibati, da bi Schumpeter podprl *in rem* model; a če bi bilo tako, bi bilo treba ponovno preudariti njegovo prejšnjo trditev, da bi ob prehodu na potrošno osnovo vse drugo ostalo enako.

Ko bo gospodarsko in družbeno okolje doživljalo nadaljnje spremembe, jih bo tudi davčna struktura. Spremembe v strukturi družin bodo pri oblikovanju osebne obdavčitve zahtevale ponoven preudarek o obdavčljivi enoti. Staranje prebivalstva in skrb za zdravstveno varstvo bosta povečala težo socialnega zavarovanja in morda razširila vlogo prispevkov. Morebitno povečevanje neenakosti v razdelitvi dohodka pred obdavčitvijo bo morda zahtevalo prilagoditev strukture davkov. Enako bo morda zahtevala tudi sprememba odnosa do davčne pravičnosti.

Bolj od vsega drugega pa bo pomemben vse večji obseg trgovine in selitve proizvodnih dejavnikov prek državnih meja. Zaradi visoke gibljivosti kapitala je še posebej prizadeta obdavčitev dohodkov iz kapitala. Motnjam v kapitalskih tokovih se lahko izognemo z izenačevanjem davčnih stopenj med različnimi zakonodajnimi območji ali pa s sistemom usklajevanja, ki tuje davke poračunava z domačimi. Schumpeter pa je v nasprotju s tem dokazoval, da naj bi razlike v lokalni obdavčitvi omogočile davčno konkurenco med zakonodajnimi območji in s tem uveljavljale proračunsko disciplino. Prav tako bi bil najbrž zadovoljen, ko bi videl, da davčna konkurenca s privabljanjem bežečega kapitala omejuje možnosti progresivnega obdavčenja.

Mednarodni vidik bo pomemben tudi za izbiro med dohodkom in potrošnjo kot davčno osnovo. Medtem ko pri dohodkovni osnovi državi pripada delež v davčni osnovi, ki jo ustvarijo dohodki tujega kapitala na domačih tleh, je ta delež pri potrošni osnovi izgubljen. Ob splošni sprejemljivosti upravičenja države, v kateri nastaja osnova za obdavčitev, je zlasti za države v razvoju pomembno, da ob prehodu na domačo potrošnjo kot davčno osnovo obdavčijo tudi doma ustvarjeni dohodek, ki povečuje kapital tujih lastnikov (Musgrave, 1990).

Spet vidimo, da je na davčno državo treba gledati kot na dinamično tvorbo. Novi dejavniki bodo tako kakor v preteklosti zahtevali vnovične razmisleke, toda sistem bo znova dokazal, da se jim je sposoben prilagoditi.

FISKALNA SOCIOLOGIJA

Schumpetrova slika davčne države je bila otrok njegove sociologije in ne njegove ekonomije. Zato si je primerno za konec ogledati njegovo razumevanje sociologije kot družbene znanosti. Kot je zapisal na uvodnih straneh razprave o krizi, je veliko pričakoval od te nove znanosti, "katere razvoj je zaenkrat še v božjih rokah" (Crisis, str. 100). Kako so se bogovi odrezali po letu 1918 in kakšen bi bil njegov odziv?

DAVČNA DRŽAVA KOT “IDEALNI TIP”

Schumpetrova očaranost nad sociologijo ni bila zgolj prehodnega značaja, ampak sestavni del njegove vizije. Skupaj s statistično metodo in ekonomsko teorijo naj bi ekonomska sociologija (fiskalna in druga) zaokrožila ekonomijo kot del celostnega pogleda družbene znanosti. Medtem ko se ekonomska teorija ukvarja z logiko ekonomskega obnašanja v danem institucionalnem okolju, pa se ekonomska sociologija obrača k širšemu vprašanju o tem, kako so te institucije nastale in zakaj se ljudje obnašajo, kot se (*History*, str. 22). Čeprav se je v prvi razpravi o naravi in glavni vsebini ekonomije (*The Nature and Main Content of Economics*, 1908) ukvarjal le s čisto teorijo, je v sklepnih poglavjih vseeno načel metodološka vprašanja in pripoznal sociologijo za sorodno znanost. Toda zaradi njene precej drugačne metodologije je ne smemo mešati s čisto ekonomsko teorijo (*Wesen*, str. 540). Krizi davčne države in drugim njegovim pomembnim sociološkim spisom o imperializmu (1919), družbenih razredih (1927) in kapitalizmu (1942) ter sociološkim izletom v njegovi zgodovini doktrin torej ne smemo pripisovati postranskega pomena. Nasprotno, so nepogrešljivi sestavni del njegove vizije vseobsegajoče družbene znanosti, teorije razvoja, po duhu podobne Marxovemu “velikemu načrtu”, katerega širino je Schumpeter tako občudoval.

Toda v ozadju tega občudovanja in skupnega zanimanja za spremenljivo strukturo proizvodnje se skrivajo nasprotne razlage. Marx je videl posameznika ujetega v kletko “objektivnih proizvodnih sil”, Schumpeter pa se je osredotočil na sposobnost posameznikov (ali vsaj “boljših posameznikov”) za ustvarjanje in razvoj. Medtem ko pri Marxu prevladuje struktura proizvodnje in ima ideologija le vlogo nadstavbe, pa je Schumpeter, podobno kakor Weber, dopuščal sovpliv gospodarskih, družbenih in vrednotnih dejavnikov. Nasprotno razumevanje osnov je vodilo k nasprotnim sklepom o posamičnostih. Marx je imperializem videl kot naravno posledico boja kapitalistov za trge, Schumpeter pa je nastajanje trgov razumel kot vzpostavljanje območja skupnih interesov, kar bolj spodbuja mir kot agresijo. Marxovo razumevanje razredov je izhajalo iz delitve med kapitalom in delom, med katerima ni bilo nobenega prehajanja, Schumpeter pa je oblikovanje razreda videl kot zbiranje okrog spreminjajočih se elit, ki si prizadevajo za doseg o posameznega cilja in katerih sestava ni stalna. Medtem ko je Goldscheid grajal nesposobnost delovanja močne države v kapitalističnem okolju, je bila za Schumpetra minimalna država logična spremljevalka kapitalističnega reda. Toda kljub vsem razlikam med obema pogledoma je podobnost med nasprotjema očitna. Pri obeh so čiste strukture izpeljane iz skrajnosti, četudi na škodo realizma, ki zahteva mešane, čeprav manj drzne poglede.

Plodna tla je zanimanju mladega Schumpetra za naravo družboslovja ponudila tudi razprava o metodologiji, slavni “Methodenstreit”, ki je zaposloval nemško družboslovje ob koncu stoletja in v prvem desetletju novega. Na eni strani je bilo stališče Schmollerja in zgodovinske šole, ki

je vztrajala, da mora biti podrobno zgodovinsko opazovanje predhodnica oblikovanju splošnih zakonov. Na drugi strani je bilo stališče Maxa Webra, da je treba najprej oblikovati teoretične konstrukte, s katerimi naj bi razložili in razumeli zgodovinske dogodke. Eno takšnih orodij je, da bi si moralo družboslovje vedno prizadevati "razumeti" dogodke in ne le opisovati in raziskovati dejstva kot v naravoslovju. Oblikovanje "idealnih tipov" bi nato pomagalo temu razumevanju z odražanjem občosti in skupne logike različnih zgodovinskih oblik. Takšni koncepti bi družbeni analizi služili na način, podoben uporabi teoremov v ekonomiji: "Prav tako ne more biti nobenega resnega dvoma bodisi o temeljni pomembnosti zgodovinskega raziskovanja v znanosti (ekonomiji), ki se ukvarja z zgodovinskim procesom, bodisi o nujnosti razvoja množice analitičnih orodij za rokovanje z gradivom." (*History*, str. 814) Poleg tega bi ustrezno umestili vlogo ideologije. Ne bi bila zgolj nadstavba, kot pri Marxu, marveč ena od lastnosti, ki bi opredeljevale idealni tip. Mladi Schumpeter se, morda v želji po kosanju z briljantnostjo svojega vzornika, ni povsem strinjal z Webrovo uporabo koncepta idealnega tipa (Shionoya, 1991, str. 210), vendar pa njegova zasnova davčne države povsem ustreza vzorcu idealnega tipa.

Povezanost trga in omejene države v sredini devetnajstega stoletja pomaga razumeti, zakaj sta družno nastajala iz fevdalizma, in oblikuje logično konsistenten paket. Toda, kot smo omenili, bi taka slika davčne države kot čistega tipa Schumpetrovo analizo kaj lahko vpela v preveč tog okvir. V teku zgodovine se lahko zgodi, da idealni tip, ustvarjen kot primeren za razlago določenega okolja, ne pomaga več pri razlagi naslednjega. Če se vztraja pri v bistvu statičnem konceptu, postane sprememba le vgrajeni dejavnik razkroja brez notranje moči za ustvarjanje novih oblik. V nasprotju s Schumpetrovim ključnim konceptom ustvarjalnega razdiranja v ekonomskem procesu tedaj ostane le še razdiralno razdiranje. Nobenega prostora ni več za opazovanje, kako lahko en idealni tip porodi drugega, se pravi, kako je prišlo do tega, da se je minimalna davčna država iz leta 1850 preoblikovala (ne nujno pokvarila!) v državo socialnih storitev, ki jo danes lahko najdemo v pretežnem delu zahodnega sveta.

Schumpeter je vedno znova svetoval svojim bralcem, naj njegove analize in napovedi sprejmejo le kot znanstvene ugotovitve. Če rezultat takšne analize pokaže, da kapitalistični sistem in njegova davčna država v sebi nosita seme samouničenja, je treba o tej ugotovitvi poročati ne glede na to, ali analitikove lastne vrednote odobravajo izid ali ne. Ne brez podobnosti z Webrovim konceptom *Wertfreiheit* se analizo lahko izvaja in bi se jo moralo izvajati objektivno. Na družboslovje je mogoče gledati kot na analitični aparat brez vrednostnih sodb (Shionoya, 1986, str. 730). Toda Schumpeter nikoli ni bil človek, ki bi o stvareh razmišljal na enostaven način, in je dopustil tudi vlogo ideologije. Analitikova začetna vizija oziroma, kot se je izrazil, razumevanje idealnega tipa lahko vsebuje "ideološko pristranost". Čeprav je opazovalec ne more zaznati in ne gre za zavestno goljufanje, pa lahko odraža analitikov

položaj in način, kako želi videti samega sebe (*Science*, str. 351). Kot zgled navaja Keynesovo vizijo stagnacionizma (*History*, str. 355).

Bi lahko tudi v Schumpetrovi viziji našli takšno seme ideologije? Kot je očitno iz njegovega pisanja in jasno tistim, ki smo ga osebno poznali, ga politične zadeve niso puščale hladnega. Glede na njegovo zgroženost nad New Dealom in dogodki v tridesetih in štiridesetih letih bi napovedi propada kapitalizma težko razlagali kot njegovo pobožno željo. Njegovo pristranost moramo iskati, če jo sploh lahko, na bolj subtilni ravni, namreč v njegovem togem vztrajanju pri kapitalizmu in socializmu kot edinih idealnih tipih, vrednih pozornosti. S tem je Marxov "veliki načrt" porazil na njegovem lastnem terenu. Če bi opazoval današnje razmere, bi z zadovoljstvom ugotovil, da sta kapitalizem in davčna država preživela in se še naprej ohranjata, pa čeprav v drugačni obliki, medtem ko je vizija socializma kot družbe izobilja propadla. Bil bi zadovoljen, vendar, kot smo že omenili, za ceno neizogibnega popravka svojega modela dveh tipov.

KRIZA DAVČNE DRŽAVE, VNOVIČ

Kmalu po Schumpetrovih in Goldscheidovih prispevkih je razprava v Nemčiji zapustila svoj zgodovinski okvir in dobila metodološko naravo. Osredotočila se je na vprašanje, ali naj bi področje javnih financ dopolnili s sociološkim pristopom ali pa naj bi ta širši okvir privzeli že na samem začetku. Ali naj fiskalne dejavnosti razumemo kot poseg v "gospodarske" zadeve ali pa naj gospodarstvo opredelimo tako, da bo vključevalo tudi delovanje javnega sektorja? Ali naj gospodarstvo opazujemo kot dualni sistem z ločenim zasebnim in javnim sektorjem ali pa naj oba opazujemo kot združeno celoto?¹¹ Kot sem omenil drugje (Musgrave, 1992), se je ta navdahnjena razprava razvijala v okviru bolj ali manj organskega razumevanja države. Zato ni uspela izpostaviti tistega, kar je pozneje postalo križ ekonomike javnega sektorja, namreč kako zagotoviti socialne dobrine (dобрine, ki dopuščajo netekmovalno porabo) v skladu s preferencami posameznega potrošnika. Schumpetra, pri katerem normativna teorija javnih financ ni imela nikakršnega mesta, to vprašanje ne bi pretirano zanimalo. V razpravi ni sodeloval,

---

¹¹ Kot sem zapisal (Musgrave, 1959), imata ekonomiki zasebnega in javnega sektorja tako skupne kot različne poudarke. Pogoji učinkovite uporabe virov so načeloma podobni, vendar se v podrobnostih razlikujejo, ker se zasebni sektor ukvarja z med seboj tekmujočimi dobrinami, javni pa s socialnimi. Zato se pogoji učinkovitosti (Samuelson, 1954) v posebnostih razlikujejo. Poleg tega se cilji področij razlikujejo, ker zasebni sektor dopušča izbiro prek trga, medtem ko javni (vključno z omejevanjem zunanjih stroškov) zahteva politični proces. Seveda pri vsem skupaj vprašanje ekonomske učinkovitosti ohranja odločilno vlogo, razlike so le v sredstvih, s katerimi jo dosežemo. Bolj temeljne razlike se pokažejo, če upoštevamo prerazdelitvene učinke davčne in izdatkovne politike. Odtod izhaja moje razlikovanje med alokacijsko in razdelitveno vejo fiskalnega procesa.

njegovi zgodnji prispevki pa so do te mere izginili izpred oči, da njegovega imena ne omenja niti Sultanov obsežni pregled fiskalne sociologije v drugi izdaji njegove *Handbuch der Finanzwissenschaft* (1955).

Izročilo Goldscheidovega in Schumpetrovega zgodovinskega pristopa k fiskalni sociologiji je bilo oživiljeno čez pol stoletja, zlasti s prispevki Združenih držav. V pretežno Marxovem duhu so razloge rasti proračuna iskali (1) v širitvi infrastrukture, potrebne za vzdrževanje monopolnega kapitala, (2) v širitvi socialnih programov zaradi zadovoljivite političnih pritiskov in (3) v porajajočih se vojaških programih. Te širitve ni spremljalo ustrezno povečanje fiskalne zmogljivosti in ni vodilo v končni zlom (O'Connor, 1973, Heckel, 1976). Medtem ko je za Schumpetra obnašanje na fiskalnem področju tisto, ki ogroža napredek kapitalističnega gospodarstva, je bil tu neuspeh kapitalističnega gospodarstva tisti, ki je ogrožal fiskalno obnašanje. Ne glede na to pa je treba omeniti, da so ti kritiki delili Schumpetrovo skrb, da bodo zaviralni učinki obdavčitve še povečali bolehnost sistema.¹²

TEORIJA JAVNE IZBIRE

Preostane nam še razmislek o tem, kako bi se Schumpeter odzval na nastanek teorije javne izbire kot discipline, ki modelira politično-fiskalni proces. Teorija opredeli preferenčne funkcije igralcev in predpostavi, da maksimirajo svojo korist, nato pa v teh okvirih razloži politični proces. Z uporabo orodij teorije iger raziskuje izide glasovanja po demokratičnih postopkih. Z ugotavljanjem, da netekmovalna narava javnih dobrin zahteva hkratno glasovanje o davkih in izdatkih, da bi razkrili prave preference, sledi Wicksellovim stoletje starim odkritjem. Kako bi se Schumpeter, ki je model konkurenčnega ravnovesja sprejemal kot nujni prvi korak ekonomske analize, odzval na uporabo podobne metodologije na fiskalnem področju?

Kot ponavadi pri ugibanju o njegovih stališčih tudi zdaj nimamo jasnega odgovora.¹³ Po eni strani je vztrajal, da je treba delovanje države razumeti v socioloških in zgodovinskih pojmi, ne pa z abstraktnim modeliranjem kot v ekonomiji. Po drugi strani pa mu Downs (1957, str. 29) pripisuje, da je oblikoval izhodiščno predpostavko pristopa, to je tezo, da se politiki ne potegujejo za izvolitev zato, da bi izpeljali svoj program, ampak da ponujajo programe zato, da bi si zagotovili izvolitev. Tako kot samointeres v povezavi s tržno konkurenco v zasebnem sektorju služi družbeni blaginji, bi lahko samointeres v povezavi s konkurenco za glasove dosegel podoben učinek v javnem sektorju. Toda pri oblikovanju te predpostavke demokratičnega modela si Schumpeter verjetno ni mislil, da deluje v praksi. Njegovo pikro razumevanje političnega procesa kot "vladanja z lažjo" (Swedberg, 1991b, str. 93) in

¹² Uporaben pregled tovrstne literature ponuja F. Block (1981).

¹³ Pronicljivo razpravo o Schumpetrovem odnosu do teorije javne izbire ponuja W. C. Mitchell (1984).

razlikovanje med racionalno izbiro potrošnikov in "nezrelim" obnašanjem volilcev (Mitchell, 1984, str. 81) opozarjata, da je imel precej drugačno mnenje o volilni demokraciji. Prav tako se tudi njegovo vedno znova izkazano občudovanje velikih voditeljev, kot sta bila Gladstone in Pitt, še zlasti njunega uspeha pri uvedbi nepriljubljene dohodnine, ne sklada s tezo, da politiki vedno le sledijo in nikdar ne vodijo.

Glede na njegov skeptičen odnos do volilne javnosti bi bil Schumpeter verjetno bolj naklonjen kasnejšim izpeljavam teorije, ki so poudarjale nepopolnost procesa in znova opozorile na nastanek fiskalne krize. Te nepopolnosti naj bi izhajale iz vgrajenih pomanjkljivosti večinskega glasovanja ter iz moči politikov in uradnikov, ki služijo le samim sebi. Rezultat tega naj bi bila tudi potratnost in prevelika rast proračuna (Buchanan in Tullock, 1962, Buchanan, 1975, Niskanen, 1971, Borcherding, 1977).¹⁴ Ta hipoteza o Leviatanu sicer zveni schumpetrsko, vendar pa se ta najbolj "politično nekorektni" opazovalec med vsemi spet izogne razvrstitvi.¹⁵

Schumpeter, ki si niti zdaleč ni želel, da bi se krnila moč političnih voditeljev, je rešitev iskal v močni izvršni oblasti ali premieru, ki ga ne bi brez potrebe motila izvoljena telesa. Tak pogled ima gotovo korenine v njegovih bolečih izkušnjah na položaju finančnega ministra (Essays, str. 71, Capitalism, str. 287). Poleg tega je v nasprotju s to šolo in po Webrovem zgledu birokracijo pojmoval kot racionalno orodje, ki omogoča delovanje vlade, in ne kot malopridneža posebne baže. Kot pravi Mueller (1978, str. 1), je Downs v navedenem citatu morda preцениl Schumpetrov vpliv na nauk javne izbire. Opazovanje politike fiskalnega procesa je zagotovo obetavno početje, vendar je po mojem mnenju treba še veliko narediti tako na empirični kot na teoretični ravni (Musgrave, 1985).

Tudi po sedmih desetletjih Schumpetrova vizija davčne države in njene krize ostaja privlačno in razburljivo področje. Po njenem oblikovanju so se zgodile velike spremembe, ki jih nihče, niti Schumpeter, ne bi mogel predvideti. Če bi pisal danes, bi njegova ocena izgledov kapitalizma in njegove združljivosti z več kot minimalno državo gotovo odražala tudi te nove izkušnje. Kot nas je učil, mora biti družboslovje zakoreninjeno v naukih zgodovine, oblikovanje modelov pa služi le za izpostavljanje bistvenih značilnosti posamezne situacije. Obleka je krojačeva stvaritev, a mora ustrezati tudi posebnostim tistega, ki jo bo nosil (Wesen, str. 527). Oblika nosilca obleke se lahko spreminja, toda Schumpetrov enkratni prispevek ostaja: namreč njegova sposobnost za združevanje strogosti ekonomske analize z razumevanjem širših družbenih procesov, v katerih ekonomija ni več kot le en del, in njegov pogum pri tem. Le po zaslugi česa drugega bi bilo

---

¹⁴ Kritičen pregled ponuja Musgrave (1985).

¹⁵ Kot je opazil Swedberg: "Ko Schumpeter imenuje Pareta 'Karl Marx buržoazije' in ko pravi, da 'Pareta ni mogoče stlačiti v predalček, ker se ni priklonil nobenemu -izmu', se je težko izogniti občutku, da ti opisi ustrezajo tudi Schumpetru samemu." Strinjam se, le da bi pri Schumpetru besedo 'buržoazije' zamenjal z 'elite'.

lahko pregledovanje pred več kot tri četrt stoletja napisanega eseja tako zabavno?

LITERATURA:

- BLOCK, F. (1981): "The fiscal crisis of the capitalist state, **Annual Review of Sociology**, 7:1–27.
- BORCHERDING, T. (Ur.) (1977): **Budget and bureaucrats**, Durham, Duke University Press
- BUCHANAN, J. (1975): **The limits of the liberty**, Chicago, The University of Chicago Press.
- COLM, G. (1924): "Das Mehrwertverfahren in der Produktion", v: **Weltwirtschaftliches Archiv**, XX.
- COLM, G. (1934): The ideal tax system, **Social Research**, 1.
- DOWNNS, A. (1956): **The economic theory of democracy**, New York, Harpers.
- FELLNER, W. (1981): "March into socialism or viable postwar stage of capitalism", v: HEERTJE A. (Ur.) **Schumpeter's vision: capitalism, socialism and democracy after forty years**, Praeger.
- GOLDSCHIED R. (1917): *Staatssozialismus oder Kapitalismus*, 3rd ed., Wien, Anzengruber.
- GOLDSCHIED R. (1926): "Staat, öffentlicher Haushalt und Gesellschaft", In: GERLOFF W, MEISEL F. (Ur.): **Handbuch der Finanzwissenschaft**, 1st ed., vol. I, Tübingen, J.C.B. Mohr.
- HABERLER, G. (1971): *Joseph Alois Schumpeter*, v: RECKTENWALD HG (Ur.) **Geschichte der Ökonomie**, Tübingen, J.C.B. Mohr.
- HICKEL, R. (1979): **Die Finanzkrise des Steuerstaates**, Frankfurt, Suhrkamp.
- LINDAHL, E. (1919): **Gerechtigkeit des Besteuerung**, Lund.
- MITCHELL, W.C. (1984): "Schumpeter and public choice", part I., v: **Public Choice** 42: 73–88.
- MUELLER, D. (1979): **Public choice**, Cambridge University Press.
- MUSGRAVE, P.B. (1990): "International coordination problems of substituting consumption for income taxation", v: ROSE, R (Ur.) **Heidelberg Congress on Taxing Consumption**, Berlin, Springer.
- MUSGRAVE, R.A. (1958): **The theory of public finance**, New York, McGraw-Hill.
- MUSGRAVE, R.A. (1980): "Theories of fiscal crisis", v: AARON H., BOSKIN M. (Ur.) **The Economics of Taxation Brooking**, Washington DC.
- MUSGRAVE, R.A. (1985): "Excess bias and the nature of budget growth", **Journal of Public Economics**, Vol. 25, pp. 287–308.
- NISKANEN, W. (1971): **Bureaucracy and representative government**, Chicago, Aldine.
- O'CONNOR, J. (1973): **The fiscal crisis of the state**, New York, St. Martin's Press.
- PIGOU, A.C. (1928): **Public finance**, London, MacMillan.
- POHMER, R. (1981): *Germany*, v: AARON H (Ur.): **"The value added tax: Lessons from Europe"**, Brookings Institution, Washington DC.
- POPITZ, J. (1927): "Steuern vom Verbrauch", v: GERLOFF, G., MEISEL, F. (Ur.): **Handbuch der Finanzwissenschaft**, 1st ed., vol. I. Tübingen, J.C.B. Mohr.
- SAMUELSON, P.A. (1954): "The pure theory of public expenditure", **Review of economics and statistics**, pp. 386–389.
- SCHUMPETER, J.A. (1908): **Das Wesen und der Hauptinhalt der Nationalökonomie**, Leipzig, Duncker.
- SCHUMPETER, J.A. (1918): **The crisis of the tax state**, ponatisnjeno v: SWEDBERG R. 1991a.

- SCHUMPETER, J.A. (1919): **Reform Plan and Grundlinien der Finanzpolitik**, ponatisnjeno v: STOLPER W., SEIDL C. 1985.
- SCHUMPETER, J.A. (1919): **Zur Sociologie des Imperialismus**, ponatisnjeno v: SWEDBERG R. 1991a.
- SCHUMPETER, J.A. (1927): **Social classes in an ethnically homogeneous environment**, ponatisnjeno v: SWEDBERG R. 1991a.
- SCHUMPETER, J.A. (1985): **Policy essays (1926–1932)**, ponatisnjeno v: STOLPER. W., SEIDL. C.
- SCHUMPETER, J.A. (1942): **Capitalism, socialism and democracy**, 4th ed., London, Allan and Unwin.
- SCHUMPETER, J.A. (1949): "Science and ideology", **American Ecologic Review**, 199: 345–359.
- SCHUMPETER, J.A. (1954): "History of economic analysis", v: SCHUMPETER E. B. (Ur.) New York, Allan and Unwin.
- SHIONOYA, Y. (1986): "The science and ideology of Schumpeter", **Rivista Internazionale Di Economiche e Commerciali**, XXXIII: 8
- SCHUMPETER on Schmoller and Weber: A methodology of economic sociology, *History of Political Economy*, 23(1991): 193–219; v: SIEMENS, C.F. (1929): **Veredelte Umsatzsteuer**, Siemensstadt.
- STOLPER, G. (1929): "Ein Finanzplan", Berlin, Deutscher Volkswirt.
- STOLPER, W.F. (1985): "Schumpeter and the German and Austrian socialization attempts of 1918–1919", v: **Research in the history of economic thought and methology**, Vol. 3, pp. 161–185. "The theoretical basis of economic policy: the Schumpeterian perspective", v: **Evolutionary Economics**, (1991): 189–205.
- SCHUMPETER, J.A., 1883–1950, (1992): **A Scholarly and Political Life**, Princeton University Press.
- SEIDL, C. (1985): **Schumpeter J.A., Aufsätze zur Wirtschaftspolitik**, Tübingen, J.C.B Mohr.
- SULTAN II (1952): "Finanzwissenschaft und Soziologie", v: GERLOFF, W., NEUMARK F (ur.) **Handbuch der Finanzwissenschaft**, 2nd ed., Tübingen, J.C.B. Mohr.
- SWEDBERG, R. (Ur.) (1991a): Schumpeter, J.A., **The Economics and Sociology of Capitalism**, Prinston Univesity Press.
- SCHUMPETER, J.A. (Ur.) (1991b): **His Life and Work**, Polity Press, Cambridge, England.
- TISCH, C. (1928–1929): **Notes from Schumpeter's lectures of public finance** (unpublished manuscript).
- TURKER, R.C. (1972): **The Marx-Engels reader**, New York, Norton.
- WICHSELL, K. (1896): **Finanztheoretische Untersuchungen**, Jena, Fischer; glej tudi: MUSGRAVE R. A. and PEACOCK, A. (1958): **Classics in the Theory of Public Finance**, New York, MacMillan.
- WINTERBERGER, G. (1983): **Über Schumpeter's Geschichtsdeterminismus**, Tübingen, Siebeck, Walter Eucken Institut.

Prevod: S. in J. Š.

Članek je prevod članka "Schumpeter's crisis of the tax state: an essay in ficsal sociology", objavljenega v reviji **Journal of Evolutionary Economics**, Vol. II, No. 2 (1992), ki jo izdaja založba Springer – Verlag. Za dovoljenje za objavo prevoda se založniku najlepše zahvaljujemo.